

UNIVERSITAT DE BARCELONA

**DEPARTAMENT DE MÈTODES D' INVESTIGACIÓ I DIAGNÒSTIC EN
EDUCACIÓ**

**Programa de Doctorat: Qualitat Educativa en un Món Plural
(Bienni 2002- 04)**

TESI DOCTORAL

**CAP A UN CURRÍCULUM INTERCULTURAL A
PRIMÀRIA. LA INVESTIGACIÓ-ACCIÓ COM A
METODOLOGIA I LA CANÇÓ COM A
DESENCADENANT DEL CANVI**

Doctoranda: Olga Gonzàlez Mediel

Directores: Dra. Mª Àngels Marín
Dra. Marta Sabariego

Barcelona, 2008

CAPÍTOL 4.- FONAMENTACIÓ I DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ

INTRODUCCIÓ

La societat que ens trobem és avui, més que mai, una societat multicultural gràcies sobretot al fenomen de la globalització i a l'efecte de les diferents migracions. Els sistemes de valors i els patrons de conducta en ús no donen una resposta eficient a aquesta nova realitat plural.

L'escola, fidel reflex de la societat que l'acull, no pot seguir transmetent una única visió del món des del seu propi prisma cultural. Per donar resposta a aquesta nova realitat, apareixen nous enfocaments educatius entre els quals destaca el model d'educació intercultural, el qual promou el diàleg com a puntal per aconseguir la creació de nous espais culturals on tot el món tingui cabuda i se senti reconegut i estimat. La selecció d'aquesta opció demanda una profunda modificació curricular que permeti incorporar aquest enfocament, i aquest canvi necessita elements que facilitin el ser engegada per part de tots els agents del centre educatiu.

La música com a matèria educativa dintre del currículum d'educació primària específica, des del seu primer nivell de concreció, un element d'ús directe a l'aula amb una potent càrrega cultural: *la cançó infantil en altres llengües*.

Capítol 4.

Inscrita en aquest marc teòric⁷⁵, és per això que presentem la part empírica d'una investigació que utilitza com a detonant la cançó com a recurs didàctic per iniciar un procés de canvi curricular, en un primer moment en el cicle inicial d'una escola d'educació primària.

L'objectiu d'aquest capítol és descriure i justificar la selecció del disseny de la nostra investigació.

En primer lloc, plantejarem el nostre problema d'investigació i els objectius que pretenem assolir. Intentarem apropar-nos, posteriorment, a una conceptualització del model escollit: *la investigació acció cooperativa* i intentarem justificar la seva adequació al nostre problema d'investigació. Més endavant, presentarem tant la planificació de la investigació com les estratègies de recollida d'informació emprades, el registre de les mateixes i el seu posterior anàlisi. En últim terme, i per a la importància cabdal que representa de cara a la científicitat de la investigació, explicarem els principals procediments per garantir el rigor científic del treball.

1. EL PROBLEMA A INVESTIGAR

Per plantejar el problema que centra la nostra recerca hem considerat el marc teòric i pràctic desenvolupat al voltant de l'educació intercultural, tal i com ja hem presentat en el capítol segon. D'acord amb les diferents línies d'investigació sobre l'educació intercultural (Jordán, 1996, Bartolomé, coord. 1997, Besalú, 2002), aquestes problemàtiques fonamentalment són de tipus pràctic i responen a preocupacions temàtiques susceptibles d'un canvi (Bartolomé i Sandín, 2001). De totes elles destaquem les següents:

- Els currículums són monoculturals.
- No hi ha recursos específics adients a l'escola
- Falta formació específica del professorat quant a educació intercultural i coneixement de diferents realitats culturals

⁷⁵ Desenvolupat en els primers tres capítols d'aquest treball investigador

- Hi ha més material i directrius de treball per a secundària que per a primària.
- La diversitat és cada vegada més gran, i els llibres de text introdueixen canvis molt lentament mentre la realitat canvia molt ràpidament.

Aquestes constatacions i carències conegudes, ens van fer plantejar diversos interrogants que han estat el punt de partida del nostre treball per intentar donar-los resposta:

- Quins tipus de recursos podríem utilitzar?
- Quin tipus de formació per al professorat podríem establir?
- Com podríem aconseguir transformar un currículum?

L'experiència de la investigadora com a mestra de música a primària, i el convenciment que no es pot establir un diàleg intercultural si no hi ha un cert coneixement cultural, ens va fer plantejar un pla d'acció o hipòtesi-acció: **des del treball de cançons en altres llengües serà més fàcil introduir el coneixement d'altres cultures a les aules, com a primer pas per al seu reconeixement i la seva estima.** Així doncs, la cançó popular infantil de diferents països seria el recurs que, inicialment, recopilaríem i faríem servir per utilitzar-lo com a desencadenant de la transformació curricular a totes les àrees.

Utilitzar la cançó en diferents llengües estaria d'acord amb les orientacions⁷⁶ de Jordán (1996), Navarro (coord.1994) i Besalú (2002), respecte a la introducció de nous continguts en el currículum per acostar-lo a un model intercultural. El mateix recurs musical introduiria també el coneixement d'altres llengües i, en les més properes, permetria també el treball en base a les semblances. Els contes serien uns altres recursos interessants per conèixer altres formes de veure i de ser, susceptibles de ser treballats a l'àrea de llengua. Els jocs psicomotrius de diversos orígens permetrien també incloure nous continguts a educació física. El coneixement del medi natural i social podria abastar moltes possibilitats de treball, començant pel millor coneixement de les cultures presents a l'aula i tenint en la visualització dels diferents països en una projecció del mapa de Peters, la millor manera d'ubicar el nostre país i els altres al món. El treball sensorial de proporcions i mesures, lligant amb les dades conegudes a coneixement del

⁷⁶ Les suggerències de treball esmentades s'han extret del llistat d'orientacions per àrees curriculars, presentat al capítol 2n.

Capítol 4.

medi sobre els diferents països seria una activitat interessant a treballar a l'àrea de matemàtiques, així com el coneixement d'altres formes de comptar i mesurar. Finalment, l'ampli ventall de possibilitats de treball des de l'àrea d'educació visual i plàstica sempre permetria arrodonir la feina feta des de la transformació curricular a les altres àrees agafant algun element conegut i fixant-lo mitjançant un dibuix.

La formació que podríem aportar al professorat enteníem que hauria d'estar vinculada a la pràctica, i la metodologia d'investigació triada hauria de lligar doncs teoria i pràctica. La resta de recursos a utilitzar per aconseguir una transformació a totes les àrees per acostar-les a un model educatiu intercultural, s'hauria de elaborar des de la reflexió conjunta d'investigadora i pràctics, ajustant les orientacions i el material de treball existent de caire intercultural.

La transformació curricular dependria de diversos factors. En el tercer nivell de concreció (treball en les aules), podríem treballar directament, modificant el currículum des del moment que anéssim canviant la pràctica educativa del professorat, (elaboració i aplicació de recursos, estratègies d'aprenentatge, etc...). El currículum, en el segon nivell de concreció, es faria ressó en la mesura que l'experiència investigadora fos positiva.

Aquests interrogants i les hipòtesis d'acció que es desprenen, ens permeten detallar tot seguit l'objectiu general i els objectius específics de la tesi, que anirem concretant posteriorment en cadascuna de les fases de la investigació i en el disseny de la metodologia emprada.

2. OBJECTIUS

2.1. OBJECTIU GENERAL

Iniciar una transformació del Currículum del cicle inicial d'un Centre d'Educació Primària perquè avanci cap a un model efectiu d'Educació Intercultural utilitzant com a desencadenant un recurs musical.

2.2. OBJECTIUS ESPECÍFICS

Donat que un veritable procés de transformació curricular ha d'afectar diferents elements de la comunitat educativa, agrupem els objectius específics d'aquest treball en les següents dimensions:

a) *Respecte al professorat:*

- Formar-los en les característiques d'un veritable model d'educació intercultural en el marc d'un equip de treball al centre, dinamitzat per la pròpia investigadora per transformar el currículum del cycle inicial.
- Fer-los partíceps d'un procés d'investigació-acció cooperativa com a millor via de formació per vincular la teoria i la pràctica, i avançar cap a un currículum intercultural.

b) *Respecte al centre:*

- Aconseguir un impacte de l'experiència a tot el centre
- Expandir i interessar a tot el Claustre en el projecte desenvolupat al cycle inicial.

c) *Respecte al currículum:*

- Introduir nous objectius i continguts al currículum (en el seu tercer nivell de concreció) que donin coneixement d'altres cultures, inicialment a través d'una cançó dels diferents països representats a les classes i aprofundint després en les altres matèries.
- Aconseguir que el currículum normatiu de l'escola, en el seu segon nivell de concreció, es faci ressó i reculli la nostra experiència investigadora.

d) *Respecte a les famílies:*

- Implicar a les famílies de l'alumnat en activitats escolars.

e) *Respecte a l'alumnat en general:*

- Promoure la competència en múltiples cultures, reconeixent els lligams i semblances entre elles, tot promovent el diàleg cultural des de la igualtat i apreciament la diversitat ètnica i cultural com a element positiu.

f) *Respecte a l'alumnat nouvingut:*

- Estimular la seva autoestima i ajudar a crear identitats culturals personals, fomentant la seva participació.

g) *Respecte a les estratègies metodològiques:*

- Fomentar innovacions didàctiques que permetin assolir millor els objectius proposats: aprenentatge cooperatiu, suport tecnològic, treball amb vídeos, ús d'internet, creació de powers-points...

3. FONAMENTS METODOLÒGICS

En plantejar el nostre treball investigador, no només ens interessava “comprendre” la realitat sinó que volíem implicar-nos en un veritable “canvi”: comprendre per transformar la pràctica educativa cap a un model d'educació intercultural, assumint els valors que aquest enfocament proposa.

Per desenvolupar el nostre treball investigador hem escollit el model d'*investigació-acció cooperativa*, que ens ha semblat adequat perquè, com molt bé defineixen Bartolomé i Sandín (2001), es dóna quan el personal de dues o més institucions, generalment una d'elles orientada cap a la producció científica o a la formació de professionals i l'altra és una escola o institució en la qual treballen aquests professionals als quals es pretén formar, decideixen agrupar-se –a demanda d'uns o altres- per resoldre junts problemes que pertocuen a la pràctica professional d'aquests últims, vinculant els processos d'investigació amb els processos d'innovació i amb el desenvolupament i la formació professional.

La nostra pretensió és que el professorat implicat a l'estudi entri en un procés auto-reflexiu i transformador de la seva pràctica educativa cap a la vessant intercultural.

El punt de partida d'aquest canvi es dóna des del treball de cançons en altres llengües⁷⁷, començant, a partir d'aquí, un procés d'elaboració de recursos, adopció d'estratègies,

⁷⁷ El procés d'elaboració del cançoner (recurs inicial), s'especificarà en el següent capítol d'aquesta tesi.

etc... que permetin modificar la resta de les àrees cap al model intercultural en el seu tercer nivell de concreció (treball a les aules).

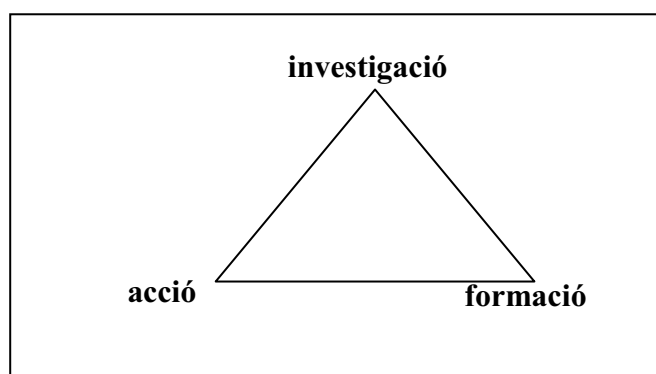
Evidentment, aquest procés té una incidència directa en el currículum, i la intenció és que els documents del centre es facin, finalment, ressó de l'experiència.

Tot seguit presentem les característiques de la investigació-acció i els diferents enfocaments que pot adoptar, intentant justificar la selecció del nostre propi model investigador.

3.1. CARACTERÍSTIQUES DE LA INVESTIGACIÓ-ACCIÓ

Com a dada bàsica, és important recordar, seguint a Bartolomé i Sandín (2001), Pérez Serrano (1998a) i Sandín, (2003), que la investigació acció és un procés reflexiu que vincula dinàmicament la *investigació*, *l'acció* i *la formació*, tal com resumim en la figura 4.1. Està realitzada per professionals de les ciències socials (en el nostre cas de l'educació), sobre la seva pròpia pràctica educativa, es porta a terme en equip, i pretén el desenvolupament professional permanent, la millora de la pròpia pràctica i una més gran comprensió dels processos socials i educatius.

Fig. 4.1 Elements de la investigació acció. Triangle de Lewin

Encara que la història concreta de la investigació-acció excedeix la finalitat d'aquest treball, és important conèixer que té els seus orígens en l'obra del psicòleg social Kurt Lewin (Kemmis i McTaggart, 1988), el qual va desenvolupar-la a la nord-amèrica de la postguerra en diferents contextos. A partir d'aleshores es va anar implementant com a mètode investigador en diversos indrets geogràfics, agafant empenta en l'àmbit educatiu

Capítol 4.

i adoptant característiques pròpies que permeten distingir diferents corrents (Pérez Serrano, 1998 a):

- *corrent francesa*, amb el predomini de la investigació en àmbits no formals,
- *corrent anglosaxona* que ajuda a la institucionalització de la investigació –acció i es centra de manera especial en el currículum i té un enfocament de talent més diagnòstic. Destaquen especialment Elliott i Stenhouse.
- *corrent nord-americana*, caracteritzada per la gran diversificació dels models utilitzats, avui dia centrada en solucionar el fracàs educatiu del moviment d'educació compensatòria americana.
- *corrent australiana*, amb autors com Kemmis i Carr, i amb una atenció especial al desenvolupament del currículum. Va aportar una nova forma de classificar la investigació-acció segons el paper del investigador en *tècnica, pràctica i autogestionada*.

A Espanya no es pot parlar clarament de cap corrent específica, encara que queda clar que és un model investigador que ha agafat gran empenya els últims anys i que està vinculat, sobretot, al camp del treball social i a l'educatiu, amb una certa preferència pel model d'investigació-acció cooperativa o col·laborativa. En aquesta línia metodològica destaca, entre d'altres, el treball de Bartolomé i Anguera⁷⁸, (1990).

Detallem ara les característiques principals que defineixen la investigació acció, (Pérez Serrano, 1998 a, Bartolomé i Sandín, 2001), justificant, alhora, la nostra elecció del model investigador.

- *Implica la transformació i millora d'una realitat educativa i/o social. Vol una producció de coneixement vinculat a la pràctica.*
 - Efectivament, d'una banda, no hi ha dubte que la nostra investigació vol

⁷⁸ En la mateixa línia de treball, Bartolomé ha coordinat també el “III Seminario (1994-1996). Minorías étnicas y Educación Intercultural: investigación-acción para el desarrollo de propuestas educativas multiculturales”, amb la participació de diversos grups de professorat d'educació primària que van portar a terme processos de diagnòstic i innovació educativa relacionats amb l'educació intercultural. En el marc del “II Pla de Recerca de Catalunya (1997-2000)”, també participa Bartolomé amb el projecte “Ciudadania global i responsabilitat social a secundària des d'una perspectiva intercultural. (investigació-acció cooperativa)”. Els cursos 1999-2000, y 2000-2001, ha coordinat dos grups de treball que a través de la modalitat d'investigació-acció cooperativa, han implementat, avaluat i optimitzat materials sobre ciutadania i identitat europea, (Sandín, 2003).

respondre, d'una manera directa, a la millora d'una realitat educativa on els diversos currículums en ús continuen tenint una visió etnocèntrica de la cultura a transmetre, modificant-los i transformant-los per acostar-los al que, d'altra banda, es constata com una necessitat que es desprèn d'una nova realitat social: la societat és multicultural i l'escola ha de canviar per donar-li resposta.

- Aquesta millora de la realitat educativa es plantejarà com a objectiu la transformació del currículum des del canvi en la pràctica professional del professorat: generant nous recursos, modificant les estratègies d'ensenyament-aprenentatge, fomentant el treball col·laboratiu, etc...

- *Parteix de la pràctica, de problemes pràctics. És una investigació emmarcada en una realitat concreta, des de l'òptica de la gent que la viu i la pateix. Vol un canvi social, una millora, i la pràctica educativa és el context més idoni perquè es concreti una investigació d'aquest tipus.*

- Els problemes que es plantegen són, efectivament, pràctics: no hi ha recursos específics adients a l'escola; falta formació específica del professorat quant a educació intercultural i coneixement de diferents realitats culturals; costa adaptar el material que hi ha per a secundària a primària; la diversitat és cada vegada més gran, i els llibres de text introdueixen canvis molt lentament i la realitat canvia molt ràpidament.

- L'aterrament de la nostra investigació és realment en una realitat concreta, en un context precís –una escola de primària –, i, efectivament, implica un procés reflexiu del propi professorat que ho viu i ho pateix, de fet, és el propi professorat implicat qui implementa els canvis i s'involucra de ple en el procés de transformació.

- *Demana la participació d'un grup. No es pot portar en solitari, vol un grup de persones compromeses en una transformació i un canvi educatiu, des de l'auto crítica i la reflexió profunda.*

- Una empresa d'aquestes característiques necessita, lògicament, un grup de persones compromeses, i nosaltres comptem, per fer-ho, no només amb els pràctics que directament treballen amb l'alumnat, sinó també amb el suport de l'equip directiu, l'ajuda de la professora d'educació especial i el recolzament i la col·laboració puntual de la resta de professorat de l'escola.

- *Integra coneixement i acció, articula l'activitat reflexiva i l'acció transformadora, la innovació i la investigació.*
- Pel plantejament previst quant a temporització, amb reunions mensuals on anar articulant l'aprenentatge i el coneixement, (pel traspàs d'informació, per la consulta de diverses fonts, per la reflexió després d'una pràctica...); a partir de les quals es dissenyen les següents sessions i que seran, al mateix temps, font de nous coneixements, de transformació i d'innovacions, en una dinàmica d'espiral sense fi que reflecteix molt bé la millor tradició de la investigació-acció.

- *Les i els propis professionals implicats es converteixen en investigadors/es . No es pot separar el coneixement de la pràctica en aquest procés de millora educativa.*
- Des del moment que és el propi professorat qui porta a terme les sessions previstes a les aules, qui elabora i ajusta el material a provar, qui es documenta a l'efecte, qui, a més, presenta informes orals i escrits que es fan públics a les diverses reunions comunes. Sembla prou clar que està assolint un rol investigador des del primer moment del treball i que es converteix, de fet, en el principal agent de canvi educatiu.

- *Hi ha tres elements fonamentals en el procés d'investigació acció: la formació, la investigació i la pròpia acció, i cada un d'ells és igualment important en el desenvolupament del model investigador.*
- Potser en aquesta investigació concretament, encara és fa més palesa l'estreta relació entre aquest tres puntals, ja que no podem gairebé separar un dels altres. El professorat es converteix en investigador: cerca informació, elabora recursos, els prova a les aules, pren nota del procés, l'analitza i reflexiona sobre el què ha passat. La formació no és un element separat del propi procés investigador, (a banda de les reunions inicials de traspàs d'informació entre la investigadora i el grup de pràctics), sinó que es desprèn i s'assoleix des de la pròpia acció durant el procés investigador.

- *És un procés dinàmic que es caracteritza com una espiral de canvi, en un bucle*

continu on els i les participants han d'articular permanentment les fases de planificació i actuació amb la recollida de dades, l'anàlisi parcial, la reflexió i el replantejament novament de la dinàmica.

- Tal com comentàvem en un dels punts anteriors, tota la investigació està plantejada com un procés de canvi dinàmic, que dura tot el curs, però no com a procés lineal, sinó com a espiral de canvi que permet vincular diferents elements: acció, teoria i pràctica i reflexió sobre la pròpia pràctica.

3.2. MODELS D'INVESTIGACIÓ-ACCIÓ I SELECCIÓ DEL MODEL INVESTIGADOR

La investigació-acció no té només una manera de desenvolupar-se, sinó que va adoptant diversos models segons sigui la finalitat de la investigació i/o la forma que adopta per a realitzar-se, i nosaltres volem justificar la nostra selecció del model d'investigació acció cooperativa (o col·laborativa), demostrant que serà l'enfocament que millor s'adequarà al nostre plantejament i els nostres interessos.

En una primera etapa de desenvolupament del model d'investigació-acció, coneixem amb Bartolomé i Sandín (2001) l'existència de quatre enfocaments diferents, molt arrelats encara al paradigma positivista: *la investigació acció diagnòstica* (centrada en la recollida de dades), *la investigació participant* (que feia participar a tots els participants en totes les fases del procés investigador des de el plantejament fins a l'anàlisi de les dades), *la investigació acció empírica* (més semblant al que avui coneixem com a avaluació de programes), i *la investigació acció experimental* (semblant a l'anterior amb la diferència que l'avaluació dels canvis es feia per un treball experimental).

Després d'aquesta primera etapa de desenvolupament, hi ha un temps on sembla que aquest tipus d'investigació desapareix (Elliot, 1997), però posteriorment torna a revifar-se l'interés per aquest tipus d'investigació, i emergeixen quatre models prou definits i diferenciats: *la investigació participativa*, *la investigació acció i el desenvolupament del currículum*, *la investigació-acció crítica* i *la investigació-acció cooperativa -o col·laborativa-* (Bartolomé i Sandín, 2001).

Capítol 4.

Detallarem les característiques més significatives de cadascuna d'elles, justificant alhora per què no pot encabir-se en cap dels primers tres models, a fi i efecte de justificar la selecció del quart.

- La *investigació-acció participativa* té com a característica més significativa el que la comunitat participa en el canvi, buscant una transformació social. Fidel als seus orígens a Amèrica Llatina, té un abast més ampli que el propi de la comunitat educativa, amb un caire més d'acció social per millorar la situació d'oprimits i marginats .
- El nostre treball s'emmarca en un context molt concret (escolar), i vol una millora educativa, però està lluny de l'abast que els objectius que la IA participativa planteja. Podem determinar que no és el model que s'ajusta a les nostres necessitats.

- La *investigació- acció i el desenvolupament del currículum* és un altre model investigador que té gran transcendència a Gran Bretanya. Té un caràcter molt més interpretatiu, i, fonamentalment, deixa en mans dels propis professors tota la tasca investigadora des del diagnòstic fins a l'anàlisi final.
- Encara que podria coincidir en d'altres característiques importants, és definitori el fet que nosaltres plantejem la nostra investigació des de la col·laboració de dues institucions, (universitat i escola), tret que aquí no es contempla des del moment que és el propi professorat qui posa en marxa el procés investigador.

- El model *d'investigació-acció crítica* està enfocat en la vessant educativa, i té com a característica fonamental que els propis investigats plantegin les millores a provar i que la veu de tothom, inclòs el propi alumnat, sigui escoltada.
 - Tot i que la veu del professorat implicat és primordial en la nostra investigació, l'alumnat no té veu directe en el procés, a banda que apareix una veu externa (la nostra) implicada de ple.

Veiem finalment per què hem escollit la modalitat d'investigació-acció cooperativa per el nostre treball, presentant els elements bàsics que Bartolomé i Sandín (2001) recullen i que serviran per emmarcar i justificar la nostra selecció:

- *Els problemes d'investigació són definits per professors/es i investigadores/s alhora.*

En el nostre cas tant des de l'escola com des de la Universitat s'ha detectat aquesta necessitat de transformar el currículum cap a una vessant intercultural per donar resposta a la nova situació multicultural a les aules, (Bartolomé, coord. 1997).

Aquesta transformació s'ha de recolzar, d'una banda, en una formació específica d'aquest model educatiu i, de l'altra, en la creació de materials educatius adients per portar-la a terme. Certament, el professorat i nosaltres mateixes teníem aquesta convicció

- *La facultat universitària i els mestres d'escola col·laboren a la recerca de solucions per als problemes d'aquests últims.*

Efectivament, amb l'assessorament en la creació de materials diversos i amb pràctiques d'activitats encadenades i prèviament pactades: cançoners, bibliografia específica, unitats de programació de mostra, idees generals a desenvolupar, proposta d'activitats i materials diversos ...

- *Els resultats de la investigació es fan servir per solucionar problemes.*

Tot i que no entenem aquests "problemes" com a tals sinó més aviat com "buits" o "carències", sí que s'apliquen les millores materials o de procediments sorgides en el procés amb la intenció de donar-los una resposta.

El problema principal seria la impossibilitat d'assolir un model educatiu intercultural des de currículums monoculturals. Aquesta reforma del currículum cap a la vessant intercultural demana la creació de nous recursos i l'adopció de diferents metodologies d'ensenyament-aprenentatge.

Un altre problema constatat és la manca de formació del professorat en aquest àmbit. El fet de ser una experiència pràctica ajuda, no només a aconseguir transformar aquest currículum, sinó que el professorat es formi durant el procés, des de la seva pròpia pràctica educativa.

- *Els mestres desenvolupen competències, habilitats i coneixements d'investigació, i els i les investigadores es reeduquen amb aquest tipus*

d'investigació naturalística.

Evidentment, els i les participants, pel fet d'estar implicats de diferents maneres però en el mateix grau, aprenen uns i unes de les altres: tant el i les "pràctiques" de la investigadora com la investigadora dels mestres.

Aquesta característica quedarà palesa en el moment de finalitzar la investigació. El professorat anirà agafant cada vegada més el pes com a grup investigador, i una evidència serà la manera que el professorat anirà registrant i analitzant la informació.

- *Mestres i investigadores són coautores i coautors dels informes d'investigació.*
Els informes parcials es presenten oralment a les reunions del grup per cadascun dels mestres implicats en l'experiència, elaborats per les investigadores i re-elaborats després a partir de les aportacions sorgides en la posada en comú.

4. PROCÉS D'INVESTIGACIÓ

D'acord amb Kemis, (1987), l'aterrament d'aquest model investigador es va ajustar a un procés que es va desenvolupar en quatre fases:

- **Reflexió inicial** sobre la situació a la llum de la nostra preocupació temàtica: fase de reconeixement .
- **Planificació** .
- **Acció**: posada en pràctica del pla previst i observació del seu funcionament.
- **Reflexió final**: analitzar indicadors, sintetitzar, interpretar dades, validar-les, explicar-les i extreure conclusions.

A continuació, detallem els objectius establerts per a cadascuna de les fases del procés investigador, i explicitem el procés seguit per assolir-los:

FASE PRÈVIA: REFLEXIÓ INICIAL: *Estat de la qüestió*

Els nostres objectius per a aquesta fase van ser:

- Revisar literatura existent per detectar necessitats⁷⁹.
- Elaborar el recurs inicial: cançoner⁸⁰.

Vam desenvolupar una fase prèvia⁸¹ a la part empírica de la investigació que, bàsicament, ens va permetre conèixer, com hem titulat, *l'estat de la qüestió*, tant quant a població escolar afectada, com a manques de recursos, necessitat de formació dels formadors, etc...

Evidentment, es va revisar la literatura existent respecte al model educatiu intercultural, investigacions de tipus descriptiu en aquest camp, etc...que ens va permetre conèixer les necessitats genèriques en base a les quals vam plantejar el nostre treball.

D'acord amb els resultats de la revisió de la literatura i davant de la manca de recursos específics, vam aprofitar per recopilar i elaborar material musical⁸² amb la finalitat de crear un fons amb el qual començar a treballar arribat el moment.

1ª FASE: PLANIFICACIÓ: *Anàlisi del context i planificació i disseny de la intervenció*

Els nostres objectius per a aquesta fase van ser:

- Localitzar un centre amb les característiques previstes i assolir l'acceptació del projecte pel mateix.
- Obtenir la caracterització del professorat respecte a l'experiència, necessitats sentides i expectatives davant la diversitat cultural.
- Conèixer les característiques de l'alumnat en relació a la seva adscripció a grups culturals diversos.
- Avaluar el context a nivell d'aules i centre per preveure recursos i valorar el clima intercultural

⁷⁹ Desenvolupat al marc teòric (capítols 1, 2 i 3)

⁸⁰ Desenvolupat al capítol 5è.

⁸¹ Inclou els coneixements adquirits durant els cursos de doctorat

⁸² L'elaboració del cançoner i les suggerències de treball per a l'àrea de música es presenten al capítol 5è de la tesi.

Capítol 4.

- Organitzar un grup de professorat amatent a engegar un projecte d'aquestes característiques.
- Establir un primer pla d'acció per començar a treballar a l'inici de curs
- Adaptar el recurs musical a la realitat objecte d'estudi i ajustar les necessitats reals del professorat a les necessitats sentides per la investigadora.

La primera fase pràctica del treball investigador, començaria doncs amb *l'anàlisi del context i la planificació i disseny de la intervenció* on, una vegada localitzat un centre i negociat l'accés, vam passar a avaluar el context educatiu a nivell de centre (per l'anàlisi de documents, les entrevistes informals i l'observació de tipus descriptiu), a nivell de professorat (gràcies a un qüestionari de caracterització), i a nivell d'alumnat (nombre, orígens, horaris, etc). Amb tot aquest coneixement contextual i ajudades pels resultats que es desprenien del qüestionari de caracterització del professorat, podíem crear ja un grup de treball, establir amb elles i ells un primer pla d'acció, començant pel treball de cançons, amb aquest professorat al cicle decidit i als diferents països representats, ajustant en fi, la nostra idea inicial a la necessitat real.

Les dimensions que van tenir presents per analitzar i avaluar el context van ser:

- 1.- La composició multicultural del teixit escolar del centre.
- 2.- La composició dels grups classe on s'intervé des del punt de vista multicultural.
- 3.- L'actitud del professorat participant davant la diversitat cultural, què fan, què necessiten i amb quins recursos compten.
- 4.- Les expectatives inicials del professorat davant el projecte d'innovació proposat.
- 5.- Respostes que el projecte pot aportar al professorat.
- 6.- Coneixement de l'alumnat d'origen estranger: necessitats sentides, problemes detectats i actuacions que es fan al respecte.

Diverses reunions informals amb els membres de l'equip directiu ens van aportar la major part de la informació que necessitàvem obtenir. Tres reunions més formals prèvies a l'experiència investigadora van servir per aterrar el nostre projecte al context de l'escola i, alhora, iniciar el procés de formació del professorat.

La següent taula (4.1.) ens ajudarà a visualitzar aquest procés.

Taula 4.1 Reunions inicials

<i>Dia/Mes/Any</i>	<i>Assistents</i>	<i>Ordre del dia</i>	<i>Contingut de la sessió de treball</i>
16/06/2004	Marta, Pilar, Francesc, Maite, Marilao, Glòria, Olga	<ul style="list-style-type: none"> • Decidir el curs on portar a terme el treball investigador i crear el grup de treball. • Conèixer i consensuar els objectius del projecte investigador • Conèixer els trets bàsics del disseny d'investigació-acció cooperativa • Conèixer les característiques bàsiques del model educatiu intercultural 	<ul style="list-style-type: none"> • Amb l'equip directiu i el professorat que participarà com a pràctic a l'experiència, es consensua que seran els tres grups de segon on es portarà a terme el treball investigador. • La investigadora-formadora informa de les línies generals del projecte investigador i de les característiques del model intercultural a assolir. • La investigadora-formadora proporciona documentació bàsica i un exemple del recurs musical. • El grup de pràctics i l'equip directiu avaluen i accepten la proposta de treball.
16/09/2004	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Marilao, Glòria, Roser, Olga	<ul style="list-style-type: none"> • Conèixer en profunditat el disseny de la investigació. • Conèixer les orientacions generals per àrees curriculars • Conèixer les unitats de programació preparades com a exemple: Brasil 	<ul style="list-style-type: none"> • La investigadora-formadora presenta i explica a fons els documents preparats a l'efecte a l'equip directiu i el grup de pràctics. • S'obre un espai de debat entre els participants sobre les suggerències de treball, i es consensuen els recursos inicials.
1/10/2004	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Glòria, Olga	<ul style="list-style-type: none"> • Conèixer els documents de recollida d'informació 	<ul style="list-style-type: none"> • La investigadora-formadora aporta originals dels diaris i dels fulls d'anècdotes • La investigadora-formadora aporta material específic de Brasil, i original del mapa mut.

2ª FASE: ACCIÓ. POSADA EN PRÀCTICA DEL PLA PREVIST I OBSERVACIÓ DEL SEU FUNCIONAMENT: *Procés de formació i transformació curricular*

Els nostres objectius per a aquesta fase van ser:

- Cercar, elaborar i aplicar recursos per a totes les àrees⁸³.
- Descriure el procés de l'equip investigador
- Identificar el procés de formació del professorat
- Veure el procés de transformació curricular.

La segona fase, que va abastar el curs lectiu 2004-2005, és la que varem anomenar: *procés de formació i transformació curricular*, i és que, durant l'any escolar, varem establir reunions amb els participants, per anar presentant suggerències de treball: elaboració de nous materials, adopció de noves estratègies metodològiques, cerca de recursos, etc...d'acord als resultats de les darreres aplicacions, Tot això es va poder fer gràcies al major coneixement de possibilitats –formació-, al treball col·laboratiu, a la reflexió contínua i a la valoració comuna dels resultats. També preveiem les sessions següents i la nostra participació com a observadores participants, a més de recollir les dades dels diaris, full d'anècdotes del professorat i registrant els informes orals de les reunions. Tot el procés es va desenvolupar en la més pura línia de la investigació acció, de forma cíclica.

El nostre objectiu quant al procés simultani de formació i transformació curricular **era que el professorat s'anés implicant cada vegada més en l'espiral de canvi prevista**, tot seguint el model d'investigació-acció cooperativa (Bartolomé i Sandín, 2001).

La intenció era que, **en un primer moment**, el professorat implicat **pogués provar amb material elaborat per la investigadora la viabilitat d'aquest canvi curricular** en el tercer nivell de concreció. Aquesta primera etapa del procés va constituir doncs el primer bucle d'acció, i va representar l'etapa de “sensibilització” del professorat. El temps durant el qual es van dur a terme aquestes primeres sessions de formació i transformació curricular va ser, aproximadament, el primer trimestre del curs.

⁸³ D'acord amb el quadre d'orientacions generals per àrees curriculars que es presenta al capítol 6è.

Un segon bucle d'acció el va constituir l'etapa on el professorat crea el seu propi material i assaja diferents estratègies d'ensenyament-aprenentatge, segons els diferents mestres implicats i les diverses matèries treballades. **És un procés cap a la pròpia autonomia del professorat.** El segon trimestre del curs va ser l'espai temporal on es va desenvolupar aquesta part de la investigació.

Durant l'**últim trimestre del curs el tutor, les dues tutores i l'especialista de música ja han cristal·litzat diferents protocols d'actuació i els consoliden**, destacant la innovació i la implicació constant del professorat, i encabint així un últim bucle d'acció.

D'acord amb el cronograma previst, es van establir diverses reunions durant el curs, i es van esglaonar les cultures a treballar en cadascuna de les aules, atès que no tothom tenia representants de totes elles a la seva classe. Es van fer cinc reunions generals entre els participants i la investigadora, a banda de diferents reunions que el propi professorat feia pel cicle, i altres reunions més informals quan dues persones tenien que treballar el coneixement de la mateixa cultura.

Les reunions principals van ser la del mes d'octubre on es va definir el primer bucle d'acció, **al mes de març** on també va estar present la directora del curs i es va avaluar el procés fins a aquell moment i el professorat va prendre consciència del seu propi canvi en la pràctica educativa, i **la reunió de juny** que va deixar palesa la consolidació del treball realitzat.

Tant en les reunions principals i que van marcar els diferents moments del procés investigador com en la resta, **s'aprofitava per descriure activitats realitzades i analitzar-les, -informes orals-, i, d'acord amb els resultats, introduir modificacions i fixar aquelles que millor resposta donaven, en un procés reflexiu i col·laboratiu.**

La informació de la feina feta era recollida mitjançant els diaris, els fulls d'anècdotes dels pràctics, i els registres narratius de la investigadora de les sessions a les quals havia tingut accés, (observació i gravacions), i de les reunions conjuntes.

En cadascun dels cicles de transformació, que van definir el procés investigador, es van establir 3 moments diferents:

- 1) **Planificació: disseny, formació específica.**
- 2) **Acció: execució, recollida de dades.**

3) Reflexió: valoració, dificultats i suggeriments de millora.

Com presentem gràficament en el quadre adjunt, en cadascuna de les reunions realitzades al llarg del curs, (menys la reunió prèvia, i la del primer de març de valoració), es dedicava una primera part a exposar i analitzar el que havia succeït en les sessions realitzades (*acció*), i una segona part a planificar les següents sessions a realitzar.

La formació va constar, d'una banda, de la informació directament aportada per la investigadora, al inici del treball. D'altra banda, una part important de la formació del professorat esdevenia lligada la mateix procés, per la seva reflexió i posada en comú durant les reunions, on s'anava lligant la teoria coneguda amb els resultats de la pràctica.

Taula 4.2 Desenvolupament del procés investigador

<i>Dia/Mes/ Any</i>	<i>Assistents</i>	<i>Ordre del dia</i>	<i>Contingut de la sessió de treball</i>	B U C L E I
1/10/2004	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Glòria, Olga	<ul style="list-style-type: none"> Planificar les sessions de Brasil: A, B, C. 	<ul style="list-style-type: none"> La investigadora-formadora aporta material específic de Brasil, i original del mapa mut. Es consensua començar a les tres classes amb Brasil, treballant d'acord amb les unitats de programació conegudes 	
ACCIÓ i recollida de dades				
9/11/2004	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Olga	<ul style="list-style-type: none"> Reflexionar, valorant les dificultats sorgides i proposant suggerències de millora, les sessions sobre Brasil. 	<ul style="list-style-type: none"> S'exposen individualment les activitats realitzades per cadascun dels pràctics: informes orals Es triangula la informació i les valoracions parcials entre tots els participants (investigadora i pràctics) 	

FONAMENTACIÓ I DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ

9/11/2004	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Olga	<ul style="list-style-type: none"> Planificar les sessions de la cultura xinesa (B-C), i peruana (A) 	<ul style="list-style-type: none"> Es comparteix informació i recursos sobre les següents cultures a treballar 	B
ACCIÓ i recollida de dades				
20/1/2005	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Olga	<ul style="list-style-type: none"> Reflexionar, valorant les dificultats sorgides i proposant suggerències de millora, les sessions Xina i Perú. 	<ul style="list-style-type: none"> S'exposen individualment les activitats realitzades per cadascun dels pràctics: informes orals Es triangula la informació i les valoracions parcials entre tots els participants (investigadora i pràctics) 	U
		<ul style="list-style-type: none"> Planificar les sessions al voltant de Xile (C), Perú, (B) i Marroc (A) 	<ul style="list-style-type: none"> Es comparteix informació i recursos sobre les següents cultures a treballar 	
ACCIÓ i recollida de dades				E
1/3/2005	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Marilao, Olga	<ul style="list-style-type: none"> Reflexionar sobre el procés fins al moment, valorant les dificultats sorgides, i proposant suggerències de millora del treball investigador. 	<ul style="list-style-type: none"> S'avalua el procés investigador per part dels pràctics i la investigadora. S'avalua el procés investigador per part de la directora del centre Es triangula la valoració del professorat i l'equip directiu. Es parla de presentar un pla d'innovació docent per a tota l'escola 	
29/3/2005	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Olga	<ul style="list-style-type: none"> Reflexionar, valorant les dificultats sorgides i proposant suggerències de millora, les sessions sobre Xile, Perú i Marroc. 	<ul style="list-style-type: none"> S'exposen individualment les activitats realitzades per cadascun dels pràctics: informes orals Es triangula la informació i les valoracions parcials entre tots els participants (investigadora i pràctics) 	
		<ul style="list-style-type: none"> Planificar les sessions sobre Bolívia, (C), Equador (B) i Uruguai (A i B) 	<ul style="list-style-type: none"> Es comparteix informació i recursos sobre les següents cultures a treballar 	
ACCIÓ i recollida de dades				B
5/5/2005	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Olga, Roser, Isabel	<ul style="list-style-type: none"> Reflexionar, valorant les dificultats sorgides i proposant suggerències de millora, les sessions sobre Bolívia, Equador i Uruguai. 	<ul style="list-style-type: none"> S'exposen individualment les activitats realitzades per cadascun dels pràctics: informes orals Es triangula la informació i les valoracions parcials entre tots els participants (investigadora i pràctics) 	
		<ul style="list-style-type: none"> Planificar les sessions de la cultura xinesa (A), el coneixement de Nepal i Veneçuela (C), i Pakistan (B) 	<ul style="list-style-type: none"> Es comparteix informació i recursos sobre les següents cultures a treballar 	C
ACCIÓ i recollida de dades				
23/6/2005	Marta, Francesc, Maite, Pilar, Marilao, Olga.	<ul style="list-style-type: none"> Reflexionar sobre les darreres sessions de Xina, Nepal, Veneçuela i Pakistan. Valorar el procés investigador en la seva totalitat 	<ul style="list-style-type: none"> S'exposen individualment les activitats realitzades per cadascun dels pràctics: informes orals Es triangula la informació i les valoracions parcials entre tots els participants (investigadora i pràctics) Es realitza la valoració final de l'experiència 	I

El primer moment de l'acció correspon doncs al treball sobre el material elaborat per la formadora sobre Brasil, i constitueix l'etapa de prova i sensibilització del professorat, definint el primer bucle. L'etapa cap a l'autonomia del professorat es dona durant els següents dos cicles d'acció, i acaba amb la presa de consciència del treball realitzat a primers de març. Els dos últims cicles d'acció fan emergir i consoliden diferents vies d'actuació en el professorat, constituint així el tercer bucle d'acció que és valorat a la darrera reunió del mes de juny.

Aquest quadre justifica també la raó per la qual no es van establir els bucles d'acció des d'un bon començament, ja que només es podia parlar de cicles d'acció quant a la transformació curricular, i d'un procés qualitatiu espiral quant a la implantació del canvi. Va ser l'anàlisi final el que va fer aparèixer tres bucles d'acció diversos i diferenciats.⁸⁴

3ª FASE: REFLEXIÓ FINAL: *Valoració de la incidència del canvi*

Els nostres objectius per a aquesta fase van ser:

- Descriure la valoració del professorat implicat sobre l'experiència: grau de satisfacció, repercussió en l'alumnat i en el clima intercultural de l'aula.
- Obtenir suggeriments i propostes per part de totes i tots els participants per a millorar i ampliar el recurs per a la seva posterior implantació a altres cicles i centres.
- Analitzar l'impacte en la resta de professorat i en el centre i la seva incidència en l'evolució del model educatiu general reflectida en el Projecte Educatiu de Centre.

Quant a l'última de les fases del procés investigador, que varem titular *valoració de la incidència del canvi*, preteníem veure si la nostra hipòtesi de millora i incidència del canvi en el currículum era certa, així que varem preveure una sèrie d'indicadors de valoració que recollissin aquests resultats, i que podríem agrupar-ne entorn del:

- *Alumnat*: quant a ampliació de repertori, coneixement i reconeixement d'altres

⁸⁴ Veure capítols 7, 8 i 9

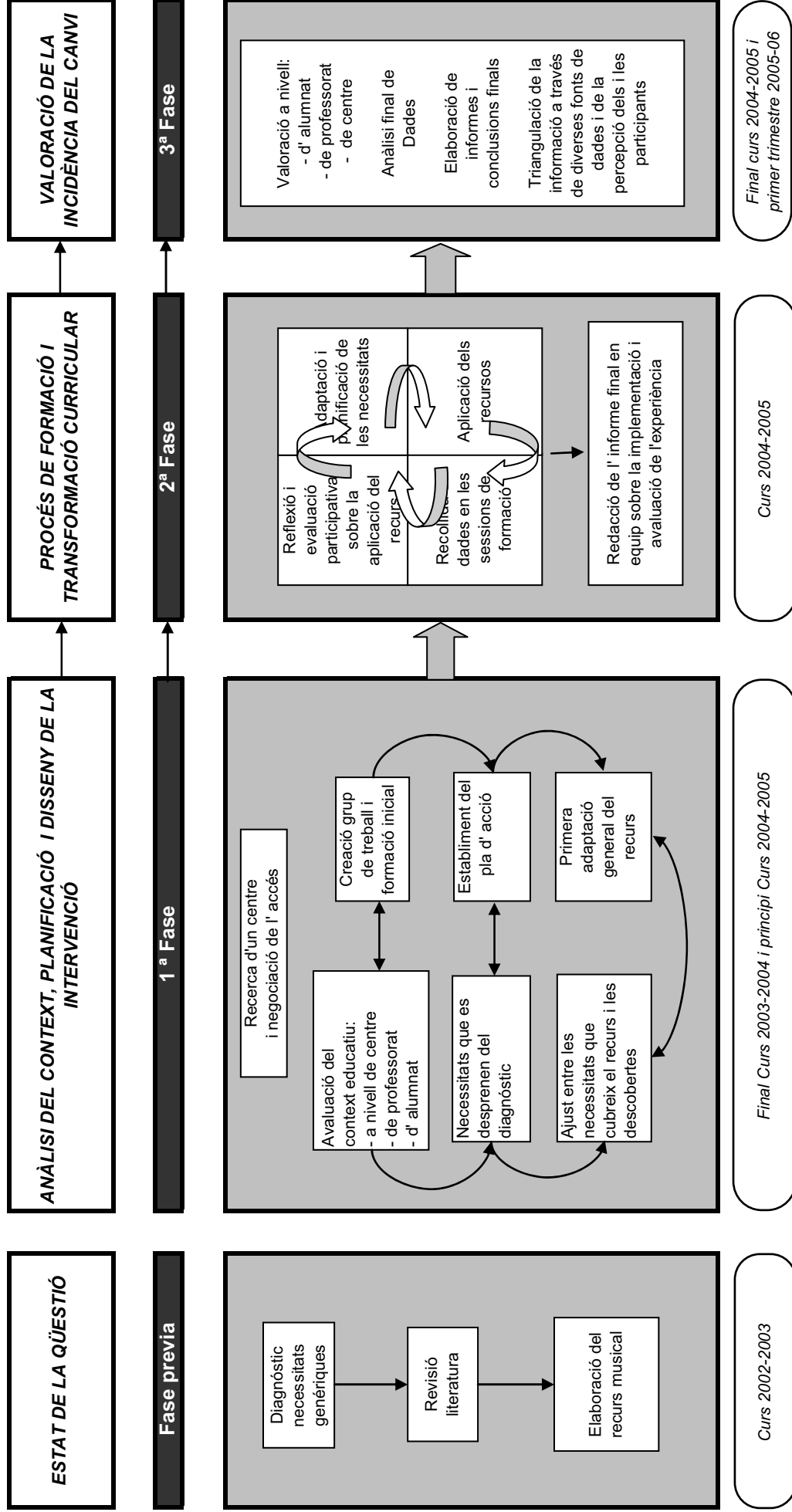
llenguatges, reforç de les llengües vehiculars, reafirmació identitària, creació de ponts culturals, millorament de valors i actituds interculturals, consecució d'objectius curriculars i interculturals a totes les matèries.

- *Professorat*: en la mesura que indiqui una millora de la pràctica docent que pugui mantenir-se i estendre's a altres àrees i grups, per la creació i aplicació de nous recursos, pel canvi d'enfocament educatiu, pel treball cooperatiu, pel nou reconeixement de possibilitats, per un canvi positiu d'actituds culturals.
- *Centre*: en la mesura que els projectes educatiu i curricular es veiessin modificats amb aportacions pròpies de l'enfocament educatiu intercultural, així com altres documents propis del centre.

Presentem, tot seguit, una taula que ens permetrà visualitzar aquest procés:

Taula 4.4 Disseny de la investigació: fases del procés investigador

DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ: FASES DEL PROCÉS INVESTIGADOR

5. ESTRATÈGIES DE RECOLLIDA DE LA INFORMACIÓ

Avui dia s'accepta que no existeix una única manera de conèixer la realitat, explorar-la, comprendre-la i reconstruir-la, i l'interès pels fets mesurables ha donat pas a l'interès pels significats i interpretacions dels propis subjectes. S'advoca doncs per la pluralitat de mètodes i l'adopció de diferents estratègies que permetin captar la naturalesa oberta, dinàmica i fluida de la realitat social i educativa (Bartolomé i Sandín 2001, Mateo 2001).

Des d'aquesta perspectiva, es varen preveure utilitzar les principals estratègies (en diverses modalitats) de recollida d'informació dintre del model d'investigació qualitativa: *observació, anàlisi de documents i materials didàctics, entrevistes, fulls d'anècdotes i diaris de sessions*. També es va emprar un *qüestionari* en la primera fase del procés investigador.

A la següent taula relacionem les diferents fases del procés investigador amb les tècniques de recollida de la informació emprades.

Taula 4.5. Estratègies de recollida d'informació segons les fases de la recerca.

FASES	Estratègies		Qüestionari	Anàlisi de documents del centre i materials didàctics	Observació (notes de camp i fulls d'anècdotes)	Diaris de sessions	Entrevistes
	Fonts de Informació						
1ª FASE: Anàlisi de context i planificació i disseny de la intervenció	Alumnat			√			
	Professorat		√				√
	Centre			√	√		
	Reunions de treball				√		
2ª FASE: Formació i transformació curricular	AULES	Alumnat			√		
		Professorat			√	√	
	Centre				√		
	Reunions de treball				√		
3ª FASE Incidència i permanència del canvi	Alumnat			√			
	Professorat						√
	Centre			√			

1a. FASE. L'ANÀLISI DEL CONTEXT I LA PLANIFICACIÓ I DISSENY DE LA INTERVENCIÓ

La primera fase de la experiència, que contempla l'anàlisi del context i la planificació i disseny de la investigació, permetria caracteritzar als principals agents de la comunitat educativa: el centre, l'alumnat i el professorat en les dimensions previstes: la composició dels grups classe on s'intervé des del punt de vista multicultural, l'actitud del professorat participant davant la diversitat cultural, què fan, què necessiten i amb quins recursos compten, les expectatives inicials del professorat davant el projecte d'innovació proposat, respostes que el projecte pot aportar al professorat, i coneixement de l'alumnat d'origen estranger: necessitats sentides, problemes detectats i actuacions que es fan al respecte.

Per aconseguir-ho, es fan servir les següents tècniques de recollida de la informació:

Taula 4.6.- Estratègies de recollida d'informació i finalitats emprades a la primera fase

<i>ESTRATÈGIES EMPRADES</i>		<i>FINALITATS</i>
EL QÜESTIONARI		<ul style="list-style-type: none"> Per obtenir la caracterització del professorat de l'escola davant la diversitat cultural.
L'OBSERVACIÓ	No sistemàtica dels diversos espais del centre	<ul style="list-style-type: none"> Per caracteritzar el marc institucional en la seva dimensió multicultural
	Participant en les reunions formatives	<ul style="list-style-type: none"> Registrar el contingut i la dinàmica de cadascuna de les sessions de treball
L'ENTREVISTA	Informal al professorat participant	<ul style="list-style-type: none"> Per conèixer les expectatives inicials del professorat davant el projecte de transformació curricular proposat
	Informal a l'equip directiu	<ul style="list-style-type: none"> Per conèixer la composició multicultural del teixit escolar del centre i de les aules de segon curs.
L'ANÀLISI DOCUMENTAL	Documents oficials interns del centre (Projecte Educatiu, Projecte Curricular del Centre, Pla estratègic)	<ul style="list-style-type: none"> Per caracteritzar el marc institucional en la seva dimensió multicultural
	Documents oficials (llibres de text de segon curs i bibliografia específica present a l'escola)	<ul style="list-style-type: none"> Per avaluar la possibilitat de fer servir recursos a l'abast dels pràctics i l'alumnat

2ª. FASE. PROCÉS DE FORMACIÓ I TRANSFORMACIÓ CURRICULAR

La segona fase del treball d'investigació, consistent en el desenvolupament del procés de formació i transformació curricular, comença el mes d'octubre del curs 2004-2005 i finalitza en acabar el curs.

En aquesta fase es van establir dues grans dimensions:

- **La transformació curricular**
- **La formació del professorat**

Per a la valoració del procés de *transformació curricular*, es van establir també una sèrie de sub-dimensions que ajudarien, posteriorment, a sistematitzar i organitzar el discurs en el moment de presentar els informes corresponents a cadascun dels bucles d'acció: Coneixement de les activitats d'innovació curricular del professorat quant a integració del contingut i objectius curriculars interculturals, visualització de les activitats d'innovació metodològica del professorat per assolir els objectius proposats (quant a estratègies d'ensenyament-aprenentatge, suports tecnològics, obertura de l'aula a les famílies, etc...), constatació de les reaccions de l'alumnat davant les activitats desenvolupades (com les reben, com les treballen i quin impacte té en l'alumnat autòcton i el nouvingut) i coneixement de la valoració i opinió personal del professorat respecte a l'aplicació de l'experiència a l'aula: (efectes, incidència, dificultats, dinàmica i clima intercultural).

L'anàlisi de la *formació del professorat* es va establir, per la seva banda, des de tres subdimensions: Coneixement del procés formatiu respecte a la integració de continguts (aprenentatge sobre el model educatiu intercultural, a través dels recursos didàctics, sobre altres cultures), coneixement del procés formatiu quant a les vies o metodologies emprades, (treball cooperatiu i intercanvi d'experiències entre col·legues, en les reunions conjuntes, per la tasca de la investigadora-formadora i des de l'autoformació), i coneixement de les condicions en les quals es desenvolupa el procés formatiu, (per l'esforç i implicació personal, en relació al propi procés investigador, per qüestions de temps de dedicació i quant a la falta de formació).

Les estratègies d'obtenció de la informació són, en aquest moment, les següents:

Taula 4.7.- Estratègies de recollida d'informació i finalitats emprades a la segona fase

ESTRATÈGIES EMPRADES		FINALITATS
L'OBSERVACIÓ	Participant i no participant amb el registre de les notes de camp corresponent a les aules on es porta a terme l'experiència	<ul style="list-style-type: none"> Per obtenir una descripció de la vida a l'aula mentre es porten a terme les sessions de coneixement cultural i les dificultats i elements favorables en el desenvolupament de l'experiència (contextuals, personals, organitzatives i tècniques). Per conèixer els efectes i l'impacte de les activitats desenvolupades (reaccions i participació de l'alumnat, expressió d'idees, clima d'aula, materials i recursos utilitzats, etc.)
	Participant en les reunions de treball	<ul style="list-style-type: none"> Registrar el contingut i la dinàmica de cadascuna de les sessions
L'ANÀLISI DOCUMENTAL: DOCUMENTS PERSONALS	DIARIS DE SESSIONS DEL PROFESSORAT PARTICIPANT	<ul style="list-style-type: none"> Conèixer el procés del desenvolupament de les sessions. Obtenir una informació relativa a la valoració de les sessions: les seves reaccions, la reacció de l'alumnat, dificultats i suggeriments de millora
	FULLS D'ANÈCDOTES	<ul style="list-style-type: none"> Per recollir tots aquells aspectes no previstos en espais aliens a l'aula, o en d'altres moments que no es realitzen sessions de coneixement cultural, i que són computables a l'experiència.

3a FASE: VALORACIÓ DE LA INCIDÈNCIA I PERMANÈNCIA DEL CANVI

Per a la tercera fase, es van establir quatre grans dimensions (establertes al guió de l'entrevista pel professorat participant), i una cinquena per recollir les opinions del professorat no participant.

Així, les quatre dimensions establertes volien recollir l'opinió del professorat participant a l'experiència: Coneixement del grau de satisfacció general amb l'experiència, respecte a la millora professional, valoració de les repercussions sobre el conjunt de l'alumnat de l'aula. i avaluació de la possibilitat d'aconseguir la permanència del canvi.

La informació aportada pel professorat no participant, es va agrupar en torn a la valoració del professorat, recollint els següents aspectes: Coneixement de l'experiència, percepció de la repercussió durant el procés i l'opinió sobre la possibilitat de generalització al centre

Durant la tercera fase del treball investigador, de valoració de la incidència del canvi, es fan servir les següents estratègies de recollida de la informació:

Taula 4.8.- Estratègies de recollida d'informació i finalitats emprades a la tercera fase

<i>ESTRATÈGIES EMPRADES</i>		<i>FINALITATS</i>
L'ENTREVISTA	Semiestructurada al professorat participant al final del treball d'investigació.	<ul style="list-style-type: none"> • Per tal de conèixer la seva pròpia valoració de l'experiència, els resultats obtinguts, el seu nivell de satisfacció, i algunes suggerències de millora.
	Entrevistes semiestructurades a tres membres del professorat que no han participat directament en la implementació del programa i a la directora del centre	<ul style="list-style-type: none"> • Per poder conèixer l'impacte de l'experiència investigadora al centre
L'ANÀLISI DOCUMENTAL	Documents oficials del centre.	<ul style="list-style-type: none"> • Per valorar l'impacte de l'experiència i avaluar la permanència del canvi curricular.

5.1. QÜESTIONARI

El qüestionari consisteix en una sèrie d'ítems entorn d'un determinat problema o qüestió sobre el qual es desitja investigar, les respostes del qual han de contestar-se per escrit (Del Rincón, et alt. 1995).

Donat que un dels objectius d'aquest treball d'investigació és caracteritzar el professorat respecte a la seva sensibilitat cap al model educatiu intercultural, la metodologia d'aquest estudi contempla aquest instrument com a tècnica de recollida de dades de caràcter quantitatiu en la primera fase de la investigació.

El qüestionari elaborat i aplicat combina la dimensió diagnòstica i l'avaluativa, ja que a l'inici de la recerca i previ a la creació del grup de treball, ens aporta informació sobre les característiques del professorat del centre en cadascun dels aspectes mesurats i ens permet avaluar la possibilitat de començar el procés investigador dins un context humà procliu a la transformació curricular pretesa.

Els objectius a assolir a través del qüestionari són:

Capítol 4.

1. Conèixer les dades precises de cadascun dels mestres de l'escola tant personals com professionals, a fi i efecte d'avaluar efectivament les seves respostes.
2. Esbrinar l'opinió del professorat quan al model educatiu de l'escola: quin té? i quin creu que hauria de tenir?, (model asimilacionista, compensatori, intercultural...)
3. Conèixer les dades que defineixen la pràctica educativa habitual dels i les mestres del centre: experiència multicultural, formació intercultural, activitats interculturals desenvolupades, i forma de treball.
4. Esbrinar la predisposició del professorat de l'escola a canviar la seva pràctica educativa per aconseguir assolir un currículum intercultural: disposició a modificar els currículums, ajustar metodologies i hàbits de treball i relacionar-se amb els entorns familiars de l'alumnat immigrant

La següent taula (4.9.) presenta les dimensions, subdimensions i indicadors del qüestionari de caracterització del professorat de l'escola.

Taula 4.9 Dimensions, subdimensions i indicadors del qüestionari de caracterització del professorat

DIMENSIONS	SUBDIMENSIONES	INDICADORS
DADES CONTEXTUALS	PERSONALS	edat sexe
	PROFESSIONALS	curs que tutoritza nº persones d'origen estranger països representats matèria/es que imparteix
PAPER DE L'ESCOLA	MODELS EDUCATIUS	educació asimilacionista educació intercultural educació compensatòria
PAPER DEL PROFESSORAT	EXPERIÈNCIA MULTICULTURAL	experiència docent
	FORMACIÓ INTERCULTURAL	formació rebuda necessitat de formació
	ACTIVITATS INTERCULTURALS DESENVOLUPADES	esporàdiques habituals
	FORMA DE TREBALL	individual – grupal

PERSPECTIVA DE FUTUR	MODIFICACIÓ DEL CURRÍCULUM	metodològicament materialment temporalment organitzativament
	ADEQUACIÓ TERCER NIVELL DE CONCRECIÓ	creació d' up noves anàlisis i modificació llibres de text recerca de material específic
	RELACIÓ AMB ELS ENTORNS FAMILIARS DE L'ALUMNAT IMMIGRANT	

A partir de la informació obtinguda en l'aplicació del qüestionari hem procedit a la seva anàlisi quantitativa i valoració més general en cadascuna de les dimensions mesurades que presentarem en el pròxim capítol.

5.2. OBSERVACIÓ

L'observació és una tècnica per a l'obtenció de la informació característica de la investigació qualitativa que s'entén i es practica com l'entrada a una situació social, de vegades com a part seva i d'altres com a simple espectador, i la inspecció sistemàtica del que hi succeeix (Ruiz Olabuénaga, 1999).

L'observació estableix una comunicació deliberada entre la persona que investiga i els grups socials objecte d'estudi, a través d'un contacte directe en contextos i situacions específiques per tal d'obtenir una visió completa de la realitat, tractant de no interferir en la conducta dels subjectes observats i evitant la previsió i/o anticipació de resultats, (Bartolomé i Sandín, 2001, Anguera, 1999a). L'objectiu és obtenir una perspectiva des de "dins" en relació al que està succeint, la qual cosa obliga a combinar adequadament la doble dimensió, participació/observació en cada cas.

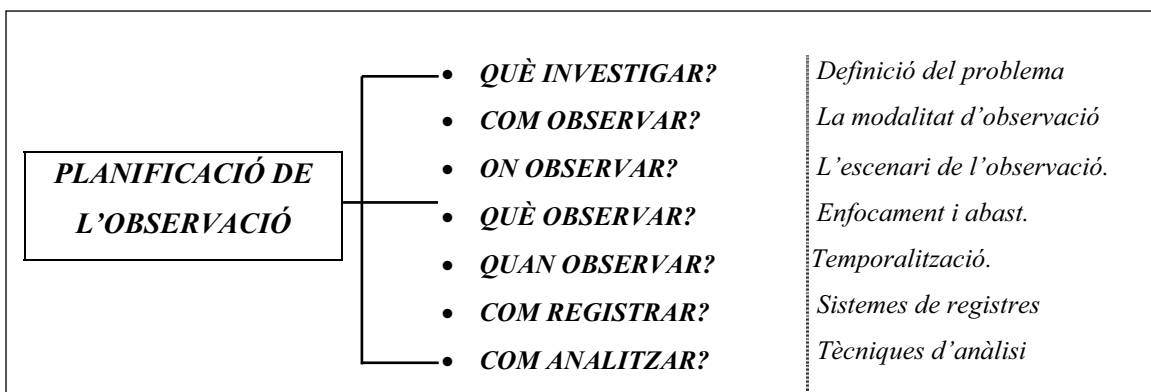
Depenent dels objectius de la investigació i la naturalesa de l'escenari a observar, el rol de l'observador pot ser totalment participant (com a membre actiu del grup) o bé no participant en el fenomen (com un mer espectador extern). Quan la implicació de l'observador en un context real és màxima i experimenta la realitat encarnant un paper significatiu, es porta a terme una observació participant, la qual constitueix la principal estratègia de recollida de dades quan es treballen en investigacions amb una orientació qualitativa (Ruiz Olabuénaga, 1999, Bartolomé i Sandín, 2001).

En el marc de la nostra recerca farem ús d'aquesta modalitat d'observació i de la no participant per a l'obtenció de la informació, tal com veurem seguidament. Així mateix, tot i que l'observació científica no respon a un disseny rígid d'investigació en què es tenen delimitades i plantejades les qüestions a respondre, sí que *“es porta a terme d'una forma, no només deliberada i conscient, sinó d'un mode sistemàtic, ordenant les peces, anotant els resultats de l'observació, descrivint, relacionant, sistematitzant i, sobretot, tractant d'interpretar i captar el seu significat i abast”* (Ruiz Olabuénaga, 1999:130).

Per aquesta raó, prèviament a l'inici del procés som conscients que convé establir *una planificació del que es vol estudiar*, a partir d'una sèrie d'interrogants generals que orienten i guien l'obtenció de la informació (Del Rincón et al., 1995), i l'adequat tractament d'elements decisius per a una bona recollida de les dades (Ruiz Olabuénaga, 1999).

En la nostra recerca, el marc d'actuació orientatiu per a l'obtenció de la informació a través de l'observació s'ha concretat en els següents interrogants, als quals procurarem donar resposta en aquest apartat i al llarg dels pròxims capítols.

Fig. 4.2 La planificació de l'observació (Del Rincón, et al. 1995: 269)

En el present treball investigador, tot i que les aules on es porta a terme el procés de transformació curricular esdevenen el principal escenari de l'observació, també es contempla l'observació d'altres espais i moments de la vida escolar com ara les reunions informals a la sala de professors, als passadissos del centre, l'hora del pati, l'ambient material, i el registre dels documents visuals penjats a les parets del centre. Es

tracta de *la dimensió diagnòstica de l'observació* que, durant l'avaluació del context inicial i previ al començament de l'experiència, justifica la seva utilitat com una estratègia de recollida de la informació per caracteritzar el marc institucional en la seva dimensió multicultural

A part d'aquesta dimensió diagnòstica, l'observació més focalitzada també s'ha utilitzat durant el procés de transformació curricular, com a principal estratègia per recollir tot el que succeeix a les aules.

Amb aquesta mateixa finalitat, l'observació també ens permetrà presentar i valorar com es desenvolupa el procés durant les reunions de formació i d'informació amb el professorat participant, en els aspectes que hem considerat per cadascuna de les fases: el nivell de comprensió del treball investigador per part del professorat, el nivell d'implicació en el procés formatiu intercultural, descripcions i reflexions sobre el què s'ha fet, la relació i interacció entre la teoria i la pràctica, la utilitat d'aquest espai per compartir experiències, intercanviar opinions i debatre dificultats, etc...

5.2.1. L'observació com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat diagnòstica

Tal com hem vist en el disseny de la tesi, la nostra primera fase té com a principals objectius definir el context institucional, identificar la població objecte d'estudi i valorar les seves necessitats en l'àmbit de l'educació multicultural, per analitzar la *coherència entre el procés de transformació curricular previst i les necessitats detectades*. Per això durant el període comprès entre el mes de maig de 2004 i el mes d'octubre del mateix any es van fer diverses visites al centre i reunions informals i formals amb l'equip directiu i, un cop decidit el professorat participant, amb el grup de treball (3 reunions).

La següent taula recull els tipus d'observacions emprades en la primera fase de la investigació.

Taula 4.10.- L'observació a la primera fase del treball investigador

L'OBSERVACIÓ	No sistemàtica dels diversos espais del centre	<ul style="list-style-type: none"> Per caracteritzar el marc institucional en la seva dimensió multicultural
	Participant en les reunions formatives	<ul style="list-style-type: none"> Registrar el contingut i la dinàmica de cadascuna de les sessions de treball amb el professorat

El sistema de registre emprats, van ser les notes de camp, per recollir les dades procedents de l'observació al centre (murals, aules...), i el registre tecnològic (gravacions) de les reunions formatives (posteriorment transcrites)⁸⁵.

5.2.2. L'observació com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat avaluativa

En la segona fase del projecte, consistent en el procés de formació i transformació curricular, la utilitat de l'observació no ha tingut tant un sentit diagnòstic com una finalitat avaluativa (Mateo 2001), descriptiva i d'interpretació en i sobre el context on es porta a terme l'experiència (les pròpies aules i les reunions del grup de treball).

La següent taula (4.11) mostra els tipus d'observació emprats en la segona fase del procés investigador i els relaciona amb els objectius de cadascuna.

Taula 4.11 L'observació a la segona fase del treball investigador

L'OBSERVACIÓ	Participant (investigadora a l'aula) i no participant (vídeo) amb el registre de les notes de camp corresponent a les aules on es porta a terme l'experiència	<ul style="list-style-type: none"> Per obtenir una descripció de la vida a l'aula mentre es porten a terme les sessions de coneixement cultural i les dificultats i elements favorables en el desenvolupament de l'experiència (contextuals, personals, organitzatives i tècniques). Per conèixer els efectes i l'impacte de les activitats desenvolupades (reaccions i participació de l'alumnat, expressió d'idees, clima d'aula, materials i recursos utilitzats, etc.)
	Participant en les reunions de treball	<ul style="list-style-type: none"> Registrar el contingut i la dinàmica de cadascuna de les sessions

⁸⁵ L'anàlisi d'aquests resultats s'explicita al capítol sisè de la tesi: L'anàlisi del context

Així, a través de l'observació "in situ" en algunes de les sessions a l'aula amb un rol totalment participant, i el registre en vídeo d'altres sessions (obs. no participant), en cadascuna de les aules hem pogut recollir informació exhaustiva sobre la posada en pràctica de les diferents activitats realitzades (avaluant les dificultats i elements favorables en el desenvolupament de l'experiència), vivenciar l'experiència al costat dels seus principals protagonistes, el professorat i l'alumnat, (reaccions i participació de l'alumnat, clima d'aula, recursos utilitzats, activitats desenvolupades, etc.) i adquirir una visió pròpia de la implementació del canvi curricular cap al model intercultural que en l'anàlisi posterior de les dades serà contrastada amb l'opinió del professorat.

Les reunions de treball del grup també han constituït una via pel seguiment del procés de canvi curricular, lligant la formació del professorat a la seva pròpia pràctica educativa. Durant les diferents reunions, a través de l'observació i el registre posterior (àudio), dels comentaris així com dels materials aportats pels tutors i tutores, s'ha recollit una informació molt valuosa per a l'avaluació del procés de canvi curricular en les tres aules de segon curs. Aquestes reunions han permet conèixer què s'havia fet, còm, i quins resultats havia tingut aquest canvi en la pràctica educativa del professorat participant. També permet adaptar recursos i estratègies cara a l'optimització del procés de canvi curricular.⁸⁶

L'investigadora ha adoptat tant un paper d'observadora participant com de participant observadora (Bartolomé i Sandín, 2001), en les sessions on ha estat present a les aules, depenent, sobretot, del tipus de sessió plantejada (en les sessions al voltant del visionat d'un vídeo o d'un muntatge visual només observava i en la resta participava), d'acord amb els mestres. En tot cas, finalment s'han realitzat sessions participatives amb tot el professorat i amb tot l'alumnat i abastant totes les cultures treballades.

Evidentment, en les reunions amb el grup, la investigadora ha adoptat un paper alhora formador i moderador, essent la seva observació sempre participant.

La següent taula (4.12), recull el nombre d'observacions realitzades per la investigadora durant el procés de transformació curricular.

⁸⁶ El procés i els resultats es presentaran en detall en els capítol 7, 8 i 9 d'aquesta tesi.

Taula 4.12. Observacions de la investigadora durant el procés de transformació curricular

ESTRATÈGIES RECOLLIDA INFORMACIÓ	OBSERVACIONS			TOTAL DOCUMENTS	
	TIPUS	Sessions en vídeo	Sessions directe	Reunions	
PAÏSOS					
Xina: A,B,C		2	2	1	5
Bolívia: C		0	1		1
Brasil: A,B,C		1	3	1	5
Marroc: A		3	0		3
Nepal: C		0	2	1	3
Xile: C		1	1		2
Pakistan: B		0	1	1	2
Perú: A,B		2	1		3
Equador: B		0	2	1	3
Uruguai: A,B		0	1		1
Veneçuela: C		0	1	1	2
TOTALS		9	15	6	30

A part d'aquestes sessions d'observació a l'aula, també han existit altres espais d'observació informal que han aportat noves dades del context educatiu i de la comunitat escolar en general: la sala de professorat, els passadissos de l'escola, nombroses trobades informals mantingudes amb el professorat i diferents membres del personal del centre, l'hora de l'esbarjo, etc. El registre de la vida diària i aquests altres moments i espais d'observació, en forma de notes de camp, s'ha efectuat al llarg de tot el procés de recerca i ens ha permès obtenir una informació exhaustiva de la manera com s'aborda l'educació multicultural al centre des d'un enfocament institucional i de l'impacte i les valoracions que la nostra investigació produïa.

Entenen que seria interessant recollir l'impacte en l'alumnat de l'experiència investigadora, i com que no teníem previst recollir directament aquesta informació, vam elaborar uns fulls d'anècdotes que ens permetessin no perdre cap indicador que ens permetés valorar el seu parer, i que presentem en la següent taula.

Taula 4.13. Fulls de registre anecdòtic per al professorat

<i>Fulls de registre anecdòtic per al professorat:</i>			
Nom de l'alumne _____			
Dia i hora de l'observació _____			
Descripció del context (lloc i situació concreta on han tingut lloc els fets, amb el màxim número de detalls quan a participants, observadors...)			

Descripció objectiva dels fets:			

Comentaris i interpretacions subjectives de la persona observadora:			

La intenció era que, en qualsevol moment o espai, el professorat participant deixés constància d'actuacions i/o comentaris que fessin referència directament o indirectament al treball investigador. El nombre d'anècdotes recollides en total va ser de **13** entre tot el professorat participant.

5.3. ENTREVISTA

És, al costat de l'observació, la principal estratègia de recollida de dades en la metodologia qualitativa, ja que permet un contacte directe entre la/l'investigador i la persona entrevistada, i completa el coneixement de la realitat doncs aporta aspectes que no són directament observables, com sentiments, impressions, emocions...(Bartolomé i Sandín, 2001).

Segons Del Rincón et. alt, (1995), les modalitats d'entrevista a utilitzar depenen dels objectius específics de la investigació i del tipus d'informació que es vol obtenir, d'acord amb això, els tipus d'entrevistes que vàrem utilitzar, van ser tant l'entrevista no estructurada (informal), com l'entrevista semiestructurada o dirigida.

Segons Bartolomé i Sandín,(2001), *l'entrevista informal* té com a característiques el que les qüestions emergeixen del context immediat i es formulen durant el curs natural del fenomen, i no hi ha predeterminació del tema ni de la redacció. Té com avantatges la

rellevància de les qüestions, que emergeixen de l'observació; l'entrevista s'ajusta als individus i a les circumstàncies. Els seus inconvenients són que aporta diferent informació recollida de diferents persones a través de diverses qüestions, és menys sistemàtica i dificulta l'anàlisi de les dades. *L'entrevista semiestructurada* o dirigida només té un guió de preguntes, que poden ser modificades en seqüència i redacció dependent de l'entrevistador durant el desenvolupament de l'entrevista. El guió sistematitza la recollida de dades, i és familiar i situacional. Com a inconvenients podem trobar que la flexibilitat de l'entrevistador obtingui diferències substancials en els entrevistats i, en conseqüència, les respostes serien menys comparables.

Les entrevistes informals es van fer servir durant tot el procés investigador, en diferents moments i espais i amb diferents persones, però amb diferents objectius. Les entrevistes informals durant la primera fase de la investigació van ser realitzades amb una finalitat de tipus diagnòstic. Les entrevistes semiestructurades realitzades al final de l'experiència de transformació curricular (3ª fase) van ser totalment avaluatives.

5.3.1. L'entrevista com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat diagnòstica

En la primera fase del procés investigador, l'entrevista informal s'utilitza amb una finalitat diagnòstica per recollir informació sobre aspectes tan objectius com conèixer dades sobre l'alumnat, protocols d'actuació amb l'alumnat nouvingut, projectes i accions relacionades amb l'entorn multicultural de l'escola, i d'altres, més subjectius, com ara la necessitat que el professorat té d'emprendre accions i fer canvis que contemplin aquesta multiculturalitat. Es tracta de dimensions que no són directament observables i ofereixen la perspectiva interna de les persones en la interpretació de la realitat.

Els objectius de les entrevistes informals a diversos membres de l'equip directiu (inclosa la mestra d'educació especial), ens ajudarien a caracteritzar el centre des d'un punt de vista multicultural.

Les converses fora dels espais i el temps assignat a les reunions amb el professorat participant a l'experiència, ens ajudarien a conèixer les expectatives inicials del grup de mestres davant el projecte de transformació curricular proposat

Taula 4.14. L'entrevista a la primera fase de la investigació

L'ENTREVISTA	Informal al professorat participant	<ul style="list-style-type: none"> • Per conèixer les expectatives inicials del professorat davant el projecte de transformació curricular proposat
	Informal a l'equip directiu	<ul style="list-style-type: none"> • Per conèixer la composició multicultural del teixit escolar del centre i de les aules de segon curs.

5.3.2. L'entrevista com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat avaluativa

En la tercera fase del procés, l'entrevista ja no té una finalitat diagnòstica sinó que s'utilitza amb un propòsit avaluatiu, per la qual cosa es fa servir l'entrevista en profunditat de tipus semiestructurat⁸⁷ per permetre recollir del professorat participant i no participant en la investigació, les seves impressions sobre l'experiència de manera individualitzada. Aquesta informació va servir també per triangular, posteriorment, la informació recollida per ells mateixos i la investigadora durant el procés i avaluar la consecució dels objectius previstos en el treball d'investigació.

L'ús d'aquesta estratègia ens permet conèixer com s'ha desenvolupat el procés de transformació curricular des de la percepció del professorat, i l'impacte d'aquest canvi a nivell institucional, en la mesura que ens aporta el coneixement que en tenen alguns membres del centre que no participen directament en l'experiència, i la valoració del treball per part de la directora del centre.

⁸⁷ El guió de les entrevistes del professorat participant i no participant es troben a l'annex del capítol

Taula 4.15. L'entrevista a la tercera fase de la investigació

L'ENTREVISTA	Semiestructurada al professorat participant al final del treball d'investigació.	<ul style="list-style-type: none"> • Per tal de conèixer la seva pròpia valoració de l'experiència, els resultats obtinguts, el seu nivell de satisfacció, i algunes suggerències de millora.
	Semiestructurades a tres membres del professorat que no han participat directament en la implementació del programa i a la directora del centre	<ul style="list-style-type: none"> • Per poder conèixer l'impacte de l'experiència investigadora al centre

Concretament, les entrevistes que s'han utilitzat en el nostre treball amb aquesta dimensió avaluativa són les següents: un total de tres entrevistes individuals a cada un dels tutors/res de 2n (A, B, C) i una quarta entrevista a la mestra especialista de música, tot just acabar l'experiència investigadora a final de curs (juny, 2005). En les mateixes dates es van fer tres entrevistes a tres mestres representants del tres cicles de l'escola i una altra a la directora del centre

Entrevista al professorat participant en l'experiència de transformació curricular

Una vegada finalitzada l'experiència investigadora, aquesta entrevista ens permet conèixer la valoració de l'experiència per part del professorat, els resultats obtinguts, el seu nivell de satisfacció, i alguns suggeriments de cara a valorar la permanència de canvi en la seva pròpia pràctica educativa i la possibilitat d'estendre el model educatiu intercultural a tota l'escola. El guió de l'entrevista s'estructura d'acord amb els següents objectius:

- 1.- Reflectir el grau de satisfacció general del professorat un cop finalitzada l'experiència
- 2.- Avaluar, en primera persona, la millora professional que ha aportat el procés d'investigació.
- 3.- Constatar l'efecte que ha tingut l'experiència sobre el conjunt de l'alumnat
- 4.- Conèixer la seva opinió sobre la permanència del canvi i l'impacte al centre educatiu.

Aquesta entrevista es va realitzar a les tres persones tutores de segon curs que van

treballar durant tot el curs amb el seu alumnat a les aules i a l'especialista de música que es va fer càrrec, des de la seva matèria, dels tres grups de segon.

Les entrevistes es van fer individualment entre el 15 i el 21 de juny de l'any 2005, a l'acabament de l'horari lectiu en diferents dies.

Entrevista al professorat no participant en l'experiència de transformació curricular

Per tal de poder conèixer l'impacte del treball investigador al centre i l'avaluació de la permanència del canvi, també es va preveure una entrevista semi-estructurada a tres membres del professorat que no van participat directament en l'experiència. En concret, s'han realitzat a tres mestres representants dels tres nivells educatius (cicle inicial, mig i superior). El criteri de selecció va ser tant l'accessibilitat personal (en les mateixes dates de final de curs), com la representació d'altres nivells educatius de l'escola.

Amb aquesta doble finalitat, la guia de l'entrevista s'ha estructurat d'acord amb les dimensions següents:

- Coneixement de l'experiència
- Percepció de la repercussió durant el procés
- Opinió sobre la possibilitat de generalització al centre

Entrevista a la directora del centre

Finalment, per obtenir més informació sobre l'impacte de l'experiència de transformació curricular al centre, també tindrem en compte les dades obtingudes en l'entrevista que es farà a la directora de l'escola, on es pretén conèixer el grau d'informació i la valoració que la directora del centre fa sobre l'investigació-acció realitzada.

Les dimensions són les mateixes que es plantegen pel professorat no participant, encara que la flexibilitat de les preguntes i la implicació de la directora des del començament

Capítol 4.

de la investigació, fan que tant el contingut com l'aprofundiment de les seves respostes siguin especialment valuoses.

L'entrevista es va portar a terme a les acaballes del mes de juny de 2005 amb una durada d'una hora aproximadament.

5.4. ANÀLISI DE DOCUMENTS

L'anàlisi de documents és una font de gran utilitat per obtenir informació retrospectiva i referencial sobre una situació, un fenomen o un programa concret (Del Rincón, et alt., 1995: 342) que pot ajudar a complementar, contrastar i validar l'obtinguda amb les restants estratègies de recollida d'informació.

A diferència de l'observació o l'entrevista, on l'investigador esdevé l'instrument principal d'obtenció i registre de les dades, l'anàlisi documental és una activitat sistemàtica i planificada que consisteix a examinar documents escrits que abasten una àmplia gamma de modalitats.

Del Rincón et alt. (1995) agrupen els documents escrits en dos tipus: els documents oficials i els documents personals.

S'entén per *documents oficials* tota classe de documents, registres i materials oficials i públics disponibles com a fonts d'informació: articles de periòdics, registres d'organismes, documents d'organitzacions, informes governamentals, transcripcions judicials, horaris, actes de reunions, programacions, planificacions i notes de lliçons, registres d'alumnes, manuals escolars, periòdics i revistes, gravacions escolars, arxius i estadístiques, taulers d'anuncis, exposicions, cartes oficials, llibres d'exercicis, exàmens, fitxes de treball, murals i fotografies. Els documents oficials solen classificar-se en:

- a material intern, que fa referència als documents generats i disponibles en una determinada organització i possibiliten tenir informació sobre la seva dinàmica interna, l'organigrama, la normativa, les funcions, les finalitats i els valors.
- b materials extern, referit als documents produïts per la institució per comunicar-se amb l'exterior: revistes, comunicacions, cartes i divulgacions.

Els *documents personals* en el marc de la recerca qualitativa fan referència a qualsevol relat en primera persona produït per un individu que descriu les seves pròpies experiències i creences; el criteri per identificar-los és un material escrit com un document personal que sigui revelador de l'experiència de la persona, (Del Rincón et alt., 1995).

Entre alguns dels registres escrits que podrien englobar-se sota la denominació de documents personals podem citar: els diaris personals, les cartes o correspondència, les autobiografies, les biografies, els relats de vida i les històries de vida.

5.4.1. Documents oficials

En el marc d'aquesta recerca, s'han analitzat diferents documents oficials tant en la primera com en la tercera fase del procés investigador, assolint diferents objectius en cadascuna d'elles.

L'anàlisi de documents oficials amb una finalitat diagnòstica⁸⁸

En la primera fase de la investigació, i amb l'objectiu d'efectuar el diagnòstic del centre, es van consultar i revisar tot una sèrie de documents oficials interns com ara el Projecte Educatiu de Centre (PEC), el Projecte Curricular de Centre (PCC), el Pla Estratègic en vigor, horaris, programacions, registres d'alumnes, llibres de text⁸⁹, llibres existents a la biblioteca del centre, i murals i fotografies penjades a les parets de l'escola.

⁸⁸ Els principals documents del centre es presenten a l'annex del capítol

⁸⁹ L'anàlisi dels llibres de text de segon curs en presentarà capítol sisè d'aquesta tesi.

Capítol 4.

Altres documents oficials de caràcter extern també han estat un element interessant per conèixer en profunditat el context on es realitzaria la investigació: escrits penjats a la sala de professors, el diari de l'escola i el power point de presentació de l'escola que està penjat a internet.

L'anàlisi de documents oficials amb una finalitat avaluativa

En la darrera fase del treball investigador l'anàlisi dels documents oficials va estar lligat a l'objectiu de valorar la incidència i permanència del canvi proposat, així el Projecte Educatiu de Centre i el Pla d'innovació docent elaborat arrel del nostre treball va ser objecte d'un anàlisi en profunditat.

Finalment, en la mesura que els materials elaborats per l'alumnat arran de les activitats presenten un fort contingut personal i aporten informació de gran valor per la nostra recerca, també els considerarem objecte d'aquesta anàlisi documental: l'anàlisi dels productes elaborats per l'alumnat (mapes, fitxes, dibuixos, treballs en grup, fotografies) al llarg del procés de transformació curricular.

5.4.2. Documents personals

Dins aquest apartat trobem l'estratègia de recollida d'informació més profitosa cara a l'avaluació i millora del procés investigador durant la segona fase de formació i transformació curricular, ja que serien els diaris que el professorat implicat ompliria en finalitzar les sessions a l'aula (respecte a actituds, fets rellevants, clima de l'aula, adequació del recurs als objectius etc...), els que posaríem en comú i els que ens permetrien, en la fase d'aplicació, i en un desenvolupament cíclic de reflexió i avaluació constant (en la línia més característica de la investigació-acció), avaluar els recursos, estratègies i activitats desenvolupades en tant que fos possible perquè, en la següent sessió prevista d'aplicació, els resultats s'haguessin optimitzat al màxim.

Per facilitar la sistematització en la recollida de la informació, es va fer un guió dels aspectes que més ens interessaria recollir, encara que la flexibilitat i llibertat del treball del professorat participant va fer que no tots els documents assolissin la mateixa

estructura. En tot cas, sempre parlariem de documents personals on els pràctics recullen els aspectes més remarcables de la seva experiència.

Taula 4.16. Guió del diari de sessions del professorat

-Data	-Hora	-Grup-classe
-Nom professor		-N ^a Sessió
-Matèria impartida		- Cultura treballada
1.- Breu descripció del “com” s’ha dut a terme la sessió-----		
2.- Opinió general del desenvolupament de la sessió prenent com a referent qualsevol altra -----		
3.- Reacció general del alumnat: nivell de participació, actituds mostrades i clima de l’aula--- -----		
4.- Reacció particular de la/les persones representants dels països treballats-----		
5.- Problemes i dificultats detectats que han afectat la sessió de aplicació-----		
6.- Causes dels problemes detectats i canvis a introduir en properes sessions per evitar aquests problemes d’aplicació-----		
7.- Aspectes favorables a mantenir-----		
8.- Opinió personal sobre l’experiència, necessitats sorgides a partir d’aquesta i reflexions que t’hagi suscitat -----		
9.- Objectius interculturals assolits -----		

Finalment, presentem tot seguit la taula que recull el nombre de diaris recollides de cadascun dels mestres, relacionades amb les sessions de coneixement cultural.

Taula 4.17. Diaris de sessions del professorat

ESTRATÈGIES RECOLLIDA INFORMACIÓ	DIARIS DE SESSIONS					TOTAL DIARIS
	Mestres					
Països	Marta	Pilar	Francesc	Maite	Altres mestres ⁹⁰	
Xina: A,B,C	2	1	1	1	1	6

⁹⁰ El mestre especialista d’educació física (Jesús), va emplenar també diversos diaris de sessions que ens va fer arribar, encara que no era membre del grup de pràctics. La mestra especialista de música en pràctiques, (durant el segon i tercer trimestre a l’escola), va omplir també diversos diaris en les sessions que va estar present.

Bolívia: C	1				0	1
Brasil: A,B,C	4	2	2	1	1	10
Marroc: A	2		3		1	6
Nepal: C	0			1	0	1
Xile: C	1			1	1	3
Pakistan: B	0	1			0	1
Perú: A,B	2	2	3		1	8
Equador: B	1	1			0	2
Uruguai: A,B	2	5	2	1	1	11
Veneçuela: C	1			0	0	1
TOTALS	16	12	11	5	6	50

6. REGISTRE I ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ

Un cop presentades les diferents estratègies i tècniques de recollida de la informació que s'han utilitzat en el nostre treball, a continuació volem delimitar quin o quins sistemes s'han fet servir per registrar i analitzar la informació, és a dir, a través de quins codis representem la realitat obtinguda tenint en compte que cadascun d'ells serveix a diferents propòsits i produeix diferents descripcions.

6.1. REGISTRE DE LA INFORMACIÓ

Davant l'amplia varietat existent, Evertson i Green (1989) ofereixen una doble classificació prou clarificadora i exhaustiva dels sistemes de registres.

a) segons l'estructuració de la codificació, distingeixen entre *sistemes de registre tancats* i *sistemes de registre oberts*.: *Els sistemes de registre tancats* contenen un nombre finit de categories o unitats d'observació que estan prefixades "a priori" i són mútuament excloents, de manera que l'observador es limita a identificar i registrar solament les conductes contingudes en el propi sistema. En *els sistemes oberts*, en canvi, l'observador capta un segment més ampli del context, i, tot i que pot partir d'unes categories prefixades, les unitats d'observació es generen a partir de la informació obtinguda i són susceptibles de modificació durant el procés observacional.

b) segons les característiques del suport físic en el qual es porta a terme el registre, agrupen els sistemes en quatre grans modalitats: *categorials*, *descriptius*, *narratius* i *registres tecnològics*.

Els sistemes descriptius són sistemes oberts que permeten un cert grau d'estructuració i que poden utilitzar categories prefixades. Permeten descriure el flux dels esdeveniments i solen utilitzar-se en combinació amb registres tecnològics, com ara gravacions magnetofòniques o audiovisuals (Del Rincón et al., 1995).

Els sistemes narratius també són oberts i estan constituïts per descripcions detallades i àmplies dels fenòmens observats a fi d'explicar els processos en desenvolupament i identificar pautes de conducta en contextos específics (Del Rincón et al., 1995). En aquests sistemes de registre no es parteix de categories prefixades, sinó que es pretén comprendre el que està succeint i per què succeeix; l'observador és el protagonista directe que observa i registra durant o després de la situació objecte d'estudi. Els principals sistemes de registre narratiu són les notes de camp, els registre anecdòtics i els diaris.

Finalment, es denominen *registres tecnològics* a tots aquells realitzats a través de mitjans audiovisuals i, per tant, responen a gravacions en directe de conductes, esdeveniments, processos i situacions que tenen lloc en un determinat període de temps. Els sistemes tecnològics resulten més adequats si el que es pretén és un registre de caràcter permanent que ens situï els fets dins d'un continuum de so (una cinta), imatge (una fotografia) o d'ambdós (un vídeo).

D'acord amb aquesta doble classificació d'Evertson i Green (1989) sobre els sistemes observacionals de recollida de dades, en aquest treball s'ha optat per emprar, bàsicament, registres *oberts* de tipus *narratiu i tecnològic*, perquè, tot i que es parteix d'unes categories d'anàlisi prèviament establertes, la complexitat i la riquesa de la realitat objecte d'estudi requereixen l'ús d'uns sistemes suficientment oberts, flexibles i susceptibles de modificació en pro del registre detallat de la informació.

Pel que fa a la primera modalitat: els registres narratius, els diaris, els fulls d'anècdotes i les notes de camp han estat les principals tècniques de registre de les dades procedents

tant de l'observació a l'aula com de les entrevistes informals mantingudes al centre, facilitant, també, la recollida d'impressions personals, reflexions i actituds diverses que constitueixen un marc essencial per l'anàlisi i comprensió de les dades. Paral·lelament, s'ha fet ús d'una gravadora de veu per gravar el contingut de les reunions i les entrevistes realitzades al professorat, i als altres membres del centre. Moltes sessions a les aules s'han gravat en vídeo i de diverses activitats s'han pres fotografies.⁹¹

Tota la informació obtinguda i registrada a través dels diversos sistemes de recollida de dades, s'han transcrit mitjançant un processador de textos per procedir al tractament informàtic i l'anàlisi de les dades, tal com presentarem a continuació.

6.2. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ

D'acord amb les diferents tècniques i estratègies de recollida de la informació, presentem, d'una banda, el procés d'anàlisi de dades quantitatives i, seguidament, el procés d'anàlisi de dades qualitatives.

6.2.1. Anàlisi de dades quantitatives

Com a tècnica de recollida d'informació vam fer servir, en la primera fase del treball investigador, un qüestionari de caracterització del professorat del centre amb l'objectiu de valorar en quina mesura l'escola en general, i el professorat en particular estava sensibilitzat cap al model educatiu intercultural, i en quina mesura estava disposat a acceptar innovacions educatives i transformar-se.⁹²

L'anàlisi es va realitzar mitjançant l'aplicació del programa informàtic per a dades de tipus quantitatiu SPSS (*Statiscal Package for Social Sciences*) per a Windows, on es van introduir les diverses variables, es van codificar i es va procedir a crear la matriu de respostes mitjançant el buidatge dels qüestionaris.

⁹¹ Alguns exemples es presenten a l'annex de la tesi

⁹² Les dimensions específiques que recollia el qüestionari s'han presentat en parlar de l'instrument (punt. 5.1.)

Després del buidatge de dades i la creació de la matriu corresponent, es va realitzar una anàlisi de tipus descriptiu, traient taules de freqüències de cadascuna de les variables per permetre interpretar els seus resultats⁹³.

També es va creure convenient utilitzar les taules de contingència per creuar diverses variables entre elles i permetre una major comprensió dels resultats.

6.2.2. Anàlisi de dades qualitatives

L'anàlisi, interpretació i elaboració de les dades són un aspecte clau en la investigació qualitativa, en la qual podem parlar d'un procés cíclic inserit en totes les etapes de la investigació, i que té com objectiu contrastar, triangular, i validar tota la informació obtinguda per establir conclusions en referència a l'objectiu últim de la investigació.

L'anàlisi de les dades es caracteritza per donar sentit a la informació: treballar-la, codificar-la, recopilar-la, organitzar-la en unitats manejables, sintetitzar-la, buscar patrons emergents i descobrir aportacions interessants sobre el tema plantejat (Bartolomé i Sandín, 2001).

Analitzar la informació suposa organitzar-la tractant d'establir models, categories i unitats descriptives bàsiques. Interpretar la informació implicarà el donar sentit a l'anàlisi, explicant els models que apareguin i buscant relacions entre les dimensions descriptives.

Som conscients que les característiques que presentem per separat es van realitzar, en part, simultàniament, doncs quan s'observa, es realitzen entrevistes o s'elabora un diari estem reflexionant permanentment sobre el procés i el contingut de la informació (Bartolomé i Sandín, 2001), i haurem d'ajustar, sobre la marxa, objectius o focus d'interès emergents que duren implícita una selecció de la informació.

Les fases generals que varem establir en l'anàlisi de dades corresponen al model clàssic de Miles i Huberman (cit. a Bartolomé, 2001):

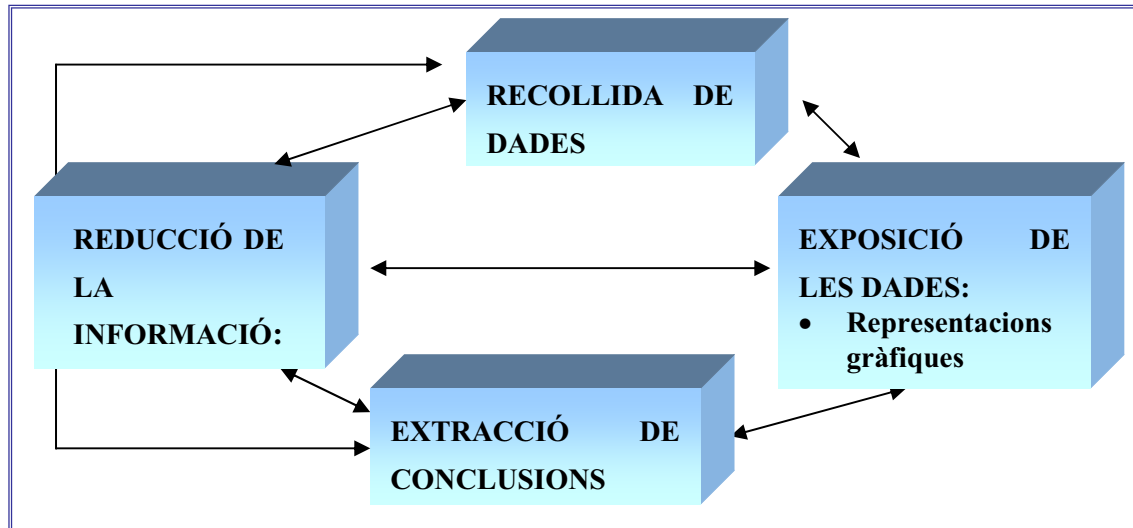
⁹³ Veure les conclusions d'aquest anàlisi al capítol 6è, en l'apartat de caracterització del professorat.

Capítol 4.

1. Reducció de dades.
2. Disposició de dades
3. Obtenció de les conclusions

La següent figura il·lustrarà aquest procés:

Fig. 4.3. El procés d'anàlisi de dades (Miles i Huberman, 1984, segons Sabariego 2001)

La reducció de la informació implica seleccionar, focalitzar i abstrere les dades brutes en unitats de significat que s'anomenen categories de contingut, d'acord amb uns criteris temàtics determinats. Les operacions més representatives que integren aquesta activitat es coneixen amb el nom de *categorització* -la divisió i simplificació del contingut a unitats o categories d'acord a criteris temàtics- i *codificació*- o l'operació concreta per la qual s'assigna a cada unitat de contingut el codi propi de la categoria en què s'inclou.

La definició de les categories requereix un procés específic de recerca i sistematització que pot ser determinat de forma *inductiva* -capbussant-se literalment en un document o situació per identificar els temes o les dimensions que semblen més rellevants-, *deductiva*- recorrent a una teoria i intentant verificar supòsits *a priori*, proposicions universals i ajustar les dades als seus elements centrals (Bartolomé i Sandín, 2001)- o bé mitjançant *una combinació d'ambdues* (Ruiz Olabuénaga, 1999). Al principi, la codificació inductiva o "codificació oberta", tal com també se la denomina, és

inevitable per una primera sistematització de les dades i, posteriorment, es pot anar orientant cap a un maneig i anàlisi de la informació segons una codificació més teòrica, centrada en les qüestions pertinents al que pretenem saber.

En aquesta treball d'investigació, per efectuar l'anàlisi de les dades vam elaborar dos sistemes de categories establertes prèviament ("a priori")⁹⁴.

- Una primera taula per recollir les dues dimensions quant al procés de formació i transformació curricular on cada dimensió es correspon a una metacategoria d'anàlisi.
- Una segona taula per analitzar la valoració del professorat participant i no participant a l'experiència un cop finalitzada.

La informació recollida a través de les diferents estratègies de recollida d'informació s'han transcrit íntegrament amb un processador de textos (Microsoft Word) i pel maneig i tractament de la informació s'ha utilitzat el programa informàtic d'anàlisi qualitativa ATLAS-Ti (versió 05), tant en la codificació de la informació com en el procés d'organització i estructuració de les dades d'acord amb el sistema categorial emprat en cada cas. Aquest programa és adequat pel tractament d'informació textual procedent de la transcripció de les notes de camp, entrevistes, diaris, etc. Està basat en la premissa que la persona investigadora desenvolupa o ha desenvolupat un sistema categorial per analitzar les dades i tracta d'ordenar-les d'acord amb tal esquema: així facilita la seva reducció en la mesura que permet realitzar la identificació, la categorització i la codificació dels elements del text per tal de procedir, posteriorment, al seu agrupament.

Concretament, les principals funcions que desenvolupa aquest programa són: la numeració del text per files a fi de poder identificar els fragments dels discurs que corresponen a una mateixa categoria, l'associació de codis als segments de text propi de cada categoria d'elements constituïda, i la recerca i recuperació de dades a partir d'un codi o una seqüència de codis concreta a través dels operadors booleans. Finalment, tota la informació s'organitza i es sintetitza en gràfiques (mapes conceptuais), que permeten obtenir una perspectiva global de les dades estudiades i elaborar les conclusions finals.

⁹⁴ Veure taules de codificacions a l'annex del capítol.

Capítol 4.

A continuació, com a exemple reproduïm buidat d'informació corresponent a una cerca booleana d'un del codis (TCREX), corresponents a les reaccions espontànies de l'alumnat que realitza l'experiència.

Només es presenta una part del buidat, ja que tenim 90 documents diferents, (90 Primary Docs in Query), i 40 acotacions que es refereixen a les reaccions espontànies de l'alumnat (40 quotations found for Query -Infix-Notation-"TCREX").

“F” sempre es referirà a documents del Francesc, “Mi” a documents de la Maite, “P” a documents de la Pilar, “Mt” a documents de la Marta i “O” a documents de la investigadora.

La “D” inicial es refereix a diaris, les anècdotes i els documents de les reunions mantenen el nom complert.

Fig. 4.4. Exemple del buidat del codi TCREX dels documents recollits durant el procés de formació i transformació curricular

Query Report

HU: backup of Copia de Copia de TESIS2
 File: [C:\Documents and Settings\Olga\Escritorio\backup of Copia de Copia de TESIS2.hpr5]
 Edited by: Super
 Date/Time: 18/01/08 20:21:12

Global selection criteria:
 All

90 Primary Docs in query:

40 quotation(s) found for Query (Infix-Notation):
 "TCREX"

P 7: D-brasil 2A F-1.rtf - 7:2 [M'expliquen que han après una ..] (5:6) (Super)
 Codes: [TCREX]
 M'expliquen que han après una canço i una dança i a l'hora del pati la balla un grupet de nens i nenes

P 8: D-BRASIL 2A Mt 1.rtf - 8:3 [Aclarim alguns dels dubtes exp..] (19:19) (Super)
 Codes: [TCREX]
 Aclarim alguns dels dubtes explicant algunes coses del Brasil i llegint el full tots junts. Li pregunten coses al Joao,

P34: O-Xina 2C música .rtf - 34:2 [La mestra demana ajuda al Jon ..] (8:8) (Super)
 Codes: [TCREX]
 La mestra demana ajuda al Jon Wayne (el nen de la Xina) perquè ens digui la pronunciació correcta i ell la llegeix en veu alta, acció que és aplaudida de forma espontània per la resta de companys.

P35: reunió post xina-peru gener.rtf - 35:34 [Pilar: Els meus, com que ho ha..] (91:91) (Super)
 Codes: [TCREX]
 Pilar: Els meus, com que ho havien fet abans de Nadal, quan han tornat i havia passat lo del Tsunami, reconeixien els llocs de treballar el mapa i parlar d'Àsia.

P54: O-Xile 2C general -v- Mi.rtf - 54:9 [Com que avui parlàvem de Xile,..] (19:19) (Super)
 Codes: [TCREX]
 Com que avui parlàvem de Xile, un nen d'aquí ha portat la samarreta de la selecció xilena de futbol que tenia

P67: D-Uruguai 1 2B-P.rtf - 67:3 [La proposta els va entusiasmar..] (25:26) (Super)
 Codes: [TCREX]
 La proposta els va entusiasmar .

L'exposició de les dades consisteix en la reunió organitzada de la informació de cara a poder extreure conclusions. Els procediments gràfics com els mapes conceptuals sintetitzen la informació verbal, i poden servir tant per la descripció de les relacions

Capítol 4.

entre categories com per ajudar a explicar-les. El seu principal valor és permetre memoritzar els vincles entre les dades estudiades com a condició indispensable per portar-ne a terme una interpretació exhaustiva.

En el nostre cas, per exemple, es farà ús d'aquest tipus d'exposició de les dades per ajudar a sintetitzar i descriure la informació recollida mitjançant els diferents documents de recollida d'informació⁹⁵.

Finalment, *l'extracció de conclusions* respon a una activitat que ja s'inicia des del principi de la recollida de dades, ja que l'activitat de la persona que investiga no es limita únicament a registrar la informació sinó que comporta una reflexió permanent sobre el procés i el contingut de les dades obtingudes. No obstant, si d'entrada aquestes conclusions són obertes i vagues a llarg de tot el procés de recollida, reducció i exposició de les dades es van desenvolupant i consolidant progressivament fins que s'acaben concretant en regularitats, patrons, explicacions i l'establiment de conjetures fonamentades.

En el nostre cas, les nostre conclusions s'orienten a respondre les grans qüestions que orienten el treball investigador:

- Valorar si s'ha iniciat una transformació del currículum per avançar cap a un model efectiu d'educació intercultural utilitzant com a desencadenant un recurs musical.
- Veure si el professorat ha conegut, des de la pràctica i el treball cooperatiu, les característiques d'un veritable model d'educació intercultural.
- Conèixer l'adopció de noves estratègies metodològiques d'ensenyament-aprenentatge que el professorat participant ha emprat durant l'experiència
- Saber si el centre s'ha fet ressó de l'experiència i si hi ha repercussions en els diferents currículums de l'escola.
- Conèixer l'impacte de l'experiència sobre tot l'alumnat

⁹⁵ Aquesta representació serà la base de l'organització dels informes que es presenten en els capítols 7, 8 i 9 d'aquesta tesi.

7. RIGOR CIENTÍFIC

Obligatori perquè els nostres informes fossin vàlids i les conclusions a les quals arribéssim fossin suficientment creïbles, havíem d'aplicar uns criteris que ens permetessin valorar el rigor científic de la nostra investigació, i per a això varem seguir els quatre indicadors que ens indica Guba (1989), per a la investigació naturalista i que avui dia són àmpliament acceptats:

- **Credibilitat** o valor veritable, referit al isomorfisme que existeix entre les dades recollides en el procés i la realitat. És l'aspecte més valorat en una investigació qualitativa i es pot garantir per una sèrie de procediments com ara:
 - *Triangulació de la informació* (l'estratègia més poderosa) que en la nostra recerca s'ha aconseguit per les contínues reunions que serviren per posar en comú les diferents experiències per part del professorat que de forma més directa prengué part activa a la investigació.
 - *Comparança de material d'adequació per contrastar informació*: a través de l'anàlisi dels diaris de sessions, els fulls d'anècdotes, les transcripcions de les reunions, i dels diferents documents del centre.
 - *Treball perllongat en el mateix lloc*; previst un curs sencer (2004-2005) que va permetre començar, desenvolupar i acabar de forma natural la investigació.
 - *Comprovacions amb els participants*: comparant i posant en comú el recollit als diaris de sessions dels diferents mestres aplicant les mateixes pautes, i amb l'elaboració d'informes parcials que anéssim compartint.

Per demostrar la densitat d'informació recollida, per diferents persones i en diferents formats, i ajudar a demostrar el rigor científic de la investigació, presentem la taula 4.18 amb els diferents documents de recollida d'informació analitzats.

Taula 4.18 Documents de recollida d'informació

ESTRATÈGIES RECOLLIDA INFORMACIÓ	DIARIS DE SESSIONS					OBSERVACIONS			ANÈCDOTES	TOTAL DOCUMENTS
	Marta	Pilar	Francesc	Maite	Altres mestres ⁹⁶	Olga			TOTS ELS MESTRES	TOTS ELS MESTRES
Mestres					video	directe	reunions			
Països										
Xina: A,B,C	2	1	1	1	1	2	2	1	1	11
Bolívia: C	1				0	0	1			2
Brasil: A,B,C	4	2	2	1	1	1	3	1	4	15
Marroc: A	2		3		1	3	0		3	9
Nepal: C	0			1	0	0	2	1		4
Xile: C	1			1	1	1	1			5
Pakistan: B	0	1			0	0	1	1		3
Perú: A,B	2	2	3		1	2	1		3	11
Equador: B	1	1			0	0	2	1		5
										12
Uruguai: A,B	2	5	2	1	1	0	1			
Veneçuela: C	1			0	0	0	1	1	2	3
TOTALS	16	12	11	5	6	9	15	6	13	80

- **Transferibilitat**, aplicabilitat o mesura en què puguem aplicar la mateixa investigació a d'altres contextos semblants.

Aquest indicador de rigor científic seria controlat en la mesura que el treball descriu exhaustivament (descripció densa), les característiques tant del centre com dels grups d'alumnat i del professorat participant, així com totes les dades referides a les activitats realitzades, a fi i efecte de poder extrapolar la investigació a d'altres contextos semblants.

⁹⁶ El mestre especialista d'educació física (Jesús), va emplenar també diversos diaris de sessions que ens va fer arribar, encara que no era membre del grup de pràctics. La mestra especialista de música en pràctiques, (durant el segon i tercer trimestre a l'escola), va omplir també diversos diaris en les sessions que va estar present.

- **Dependència** o consistència, que parla del grau en el qual es repetirien els resultats obtinguts en el cas de replicar-se la investigació.
 - Com que els grups d'alumnat en què s'ha provat el recurs elaborat són tres de diferents, amb 75 subjectes diversos, es pot concloure que el treball té prou consistència per extrapolar els resultats a d'altres grups.
 - També la triangulació d'informació ha estat aquí important per donar consistència als resultats.
 - Un altre indicador que dóna consistència a la investigació és el fet de deixar clar el procés de recopilació i anàlisi de les dades obtingudes, a més de la seva validació per investigadors externs (directores de la tesi) .

- **Confirmació** o neutralitat, entès com la garantia que els resultats d'una investigació no estan esbiaixats per motivacions, interessos ni perspectives dels participants.
 - D'una banda, sembla que podem garantir la neutralitat de la investigació ja que dels quatre mestres –a part de la investigadora- que de forma directa treballen amb l'alumnat, només l'especialista de música tenia una motivació específica en aquest sentit. De l'altra, el fet de fer la mateixa experiència de transformació curricular de les diferents matèries en els tres grups, pensem que contribueix a consensuar els resultats obtinguts.
 - Per últim, el fet que els recursos elaborats i els informes parcials hagin estat validats en les reunions del grup de pràctics, ha controlat la correspondència entre les dades obtingudes i les interpretacions donades, consensuant col.laborativament el procés per avançar cap el canvi. Aquest també és un eficaç indicador de neutralitat .

A TALL DE RESUM

Hem plantejat, en un primer moment, el desencadenant del nostre treball investigador, que ha estat la necessitat, des de la comunitat educativa, d'emprendre accions per ajudar a donar resposta a la diversitat actual en les aules, majoritàriament cultural.

Seguidament hem definit els nostres objectius d'acord amb aquesta necessitat sentida: iniciar la transformació d'un currículum en educació primària perquè avancés cap a un model d'educació intercultural.

Hem plantejat la nostra hipòtesi que no es poden reconèixer semblances culturals sense un previ coneixement de les cultures, i hem decidit aprofitar un recurs musical, (la cançó infantil en altres llengües), per desencadenar aquest coneixement, que posteriorment s'estendria a totes les àrees.

Tot seguit, hem adoptat un enfocament orientat al canvi en el nostre treball investigador, justificant la selecció del model d'investigació-acció cooperativa com el més idoni per portar-lo a terme.

Posteriorment, hem detallat i relacionat cadascuna de les fases del nostre procés investigador amb les característiques del model escollit:

Fase prèvia: Reflexió inicial, creació del recurs musical i revisió de la literatura.

Primera fase: Anàlisi del context, planificació i disseny de la intervenció.

Segona fase: Acció, formació i transformació curricular.

Tercera fase: Reflexió final, avaluació de la incidència del canvi.

Hem definit les diferents estratègies de recollida d'informació emprades durant el treball investigador: qüestionari, observacions, diaris de sessions, fulls d'anècdotes, notes de camp, registres narratius i tecnològics, anàlisi de documents i entrevistes.

Finalment, hem especificat el procés d'anàlisi de la informació, i hem recordat els principals criteris de rigor científic a tenir present, demostrant, amb el nombre de documents recollits, la científicitat del treball.